

Hírszerzés és határőrizet az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságában

A hírszerzés és a határőrizet dualizmuskori viszonyának feltárásakor 5 kérdést célszerű megválaszolni:

1. A hírszerzés és a határőrizet a közös ügyek rendszerébe tartozott?
2. A magyar állam szervezetében milyen helyet foglalt el a határőrizet és a hírszerzés?
3. Milyen volt a korabeli magyar határőrizet?
4. Milyen volt a dualizmuskori hírszerzés?
5. Milyen kapcsolat állt fenn a hírszerzés a és a határőrizet között?

A hírszerzés és a határőrizet a közös ügyek rendszerébe tartozott?

Az Osztrák-Magyar Monarchia dualisztikus államalakulat volt, ahol a két társország — az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság — bizonyos ügyeket közösen intézett. A közös ügyek rendszerét a kiegyezési törvény tartalmazta, melyet mindkét állam országgyűlése elfogadott. A magyar országgyűlés az 1867/XII.tc-kel emelte hazánk törvényei közé a kiegyezést.¹ A kiegyezési törvényben nem csupán a Habsburg-birodalom két részének egymáshoz való viszonyát, hanem az uralkodói hatalom jellegét és hatáskörét, az alkotmányosság szerepét is szabályozták.²

Az osztrák és a magyar kiegyezési törvény ugyan szó szerint nem egyezett meg, azonban tartalmuk tekintetében kétségtelenül azonosak. Az osztráknál jóval részletesebb magyar kiegyezési törvény nem a „közös ügyek”, hanem a „közös érdekű viszonyok” terminológiát használta. A magyar törvény a közös érdekű viszonyok 4 csoportját állapította meg.

Az első ügycsoport az uralkodói udvartartás témája. Ez a témakör az osztrák törvényben nem szerepel, a magyar törvényben pedig kizáró tartalommal, mivel a magyar étvörvény azt rögzíti, hogy az uralkodó nem közös. Ausztria császára és Magyarország királya ugyan egy személy, azonban két — egymástól független — közjogi tisztséget tölt be. Ebből fakadóan pedig az udvartartás költségei is függetlenek egymástól.

A közös érdekű ügyek csoportjába tartozott a külügy, a hadügy, és ezek finanszírozására szolgáló pénzügy. Ezt az ügycsoportot pragmatikus ügyeknek is nevezték, mivel a „Pragmatika Sanctio”-ból származtak.

Ezen ügycsoport intézése céljából az uralkodó külön minisztériumokkal is rendelkezett. A kiegyezési törvények ugyan egy közös minisztériumról tettek említést, az uralkodó azonban mégis három közös minisztériumot működtetett és három közös minisztert nevezett ki. Ez azonban senkit sem zavart, mivel nyilvánvaló volt, hogy a közös ügyek intézéséhez közös minisztériumok is kellenek. A közös minisztériumok tevékenységébe, a kinevezésekbe az osztrák és a magyar országgyűlés nem szólhatott bele. A közös miniszterek az uralkodónak tartoztak felelősséggel. A közös miniszterek azonban nem alkottak a két társország kormányai feletti kormányt. Közös minisztertanácsot azonban tartottak, bár erről a kiegyezési törvények nem tettek említést. A közös minisztertanácson rendszeresen részt vett a két társország miniszterelnöke, valamint — a tárgytól függően — az osztrák és a magyar kormány illetékes minisztere is. Azokat az üléseket pedig, amelyeken az uralkodó is részt vett koronatanácsnak hívták.

A külügy, a hadügy költségeit a két társország országgyűlései által kikülönített delegációk állapították meg, a költségvetési javaslatot pedig a közös minisztériumok terjesztették elő. Mindkét ország delegációja 60 fős volt, amelyeket évente választottak többségi szavazattal. A magyar delegáció 40 tagját az országgyűlés, 20 tagját pedig a főrendi ház küldte. A delegációk döntését az országgyűlések nem változtathatták meg. Döntés hiányában az uralkodó dönthetett.

A közös költségvetés két társország közötti megoszlásának arányát — amit kvótának hívtak — a két országgyűlés által küldött egy-egy bizottság dolgozta ki közös javaslattal. A bizottságok a javaslatot az országgyűléseik elé terjesztették, amit azok törvénybe foglaltak. A törvényeket pedig az uralkodó szentesítette. A kvótát meghatározott időre állapították meg. A kvóta tükrözte a két társország súlyát az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági életében. Döntésképtelenség esetén pedig az uralkodó vagy az előző kvótát hosszabbította meg, vagy a kvótabizottságok által megállapított kvótát érvényesítette mindaddig, amíg az országgyűlések a téma tárgyalását be nem fejezték. A kvótabizottságok 15 fősek voltak. A magyar kvótabizottságba az országgyűlés 10 főt, a főrendi ház pedig 5 főt küldött.

A közös ügyek csoportjába tartozó harmadik ügycsoportot a hitelügy alkotta. A magyar kiegyezési törvény ugyan nem ismerte el a neoabszolutizmus államadósságát a Magyar Királyságra vonat-

kozóan, azonban a teljes Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági stabilizációjának érdekében, méltányossági alapon nem zárkozott el a keletkezett terhek egy részének az átvállalásától. Új államkölcsönök felvételéhez azonban már az országgyűlések beegyezésére volt szükség. A két társország a saját költségeire, illetve a ráeső kvóta fedezésének a céljából önállóan vehetett fel kölcsönt. A közös kibocsátású államkölcsönök korlátozottak voltak. A Magyar Királyság által kibocsátott államkölcsönök összegét döntően produktív beruházásokra használták fel. Az Osztrák-Magyar Monarchia államadosságának a kezelését nem a közös pénzügyminisztérium, hanem az osztrák pénzügyi tárca végezte. A magyar pénzügyminisztérium, a Magyar Királyságra eső összegeket folyósította. A korábbi államadóságok Magyar Királyságra eső része nem fékezte jelentősen az ország fejlődését. 1880-ban a kiadások 11 %-át, 1913-ban pedig 4 % -át képezték a korábbi államadóság törlesztések.

A közös ügyek csoportjába tartozó negyedik ügycsoportot a vám- és kereskedelmi szövetség valamint azon közös érdekű viszonyok alkották, amelyekben fennállt ugyan az együttes rendezés érdekeltisége, azonban a közös rendezés megghiúsulása esetében a két társországot megillette az önálló intézkedés joga is. Ezt az ügycsoportot nevezték a kortársak nem közös, de egyetértőleg intézendő ügyeknek. Ezen ügycsoportba tartozott a vámügy, a külállamokkal kötött gazdasági szerződések témája, a közvetett adózás, a vasútfejlesztés, a hajózás, a postaügyek és a pénzrendszer.³

A közös érdekű viszonyokat rögzítő törvényben tehát sem a hírszerzés, sem a határőrizet nem szerepel. Mégis a helyzet teljesen egyértelmű. A hírszerzés ugyanis — mindenki számára nyilvánvalóan — a hadügyhöz tartozott. Ebből fakadóan pedig — mint a hadügy egyik alkotóeleme — a közös érdekű viszonyok pragmatikus ügycsoportjának szerves részét képezte.⁴ A határőrizet pedig — ugyancsak mindenki számára nyilvánvalóan — mint a rendvédelem része, melyet a közigazgatáshoz tartozónak tekintettek, a két társország kompetenciájába tartozott.⁵

Az Osztrák-Magyar Monarchiában tehát birodalmi hírszerzés működött, döntően a haderőhöz kapcsolódóan. A két társország az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság külön hírszerző szolgálattal nem rendelkezett.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában viszont birodalmi határőrizet nem létezett. A két társország — az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság — külön-külön őrizte azon határait, amelyek egybe estek a birodalmi határokkal. A két társország egymással határos határszakaszain határőrizet nem volt, mivel e határokon mindkét ország polgárai és az árucikkek is szabadon mozoghattak.⁶

A magyar állam szervezetében milyen helyet foglalt el a határőrizet és a hírszerzés?

Önálló hírszerző szervezettel tehát a Magyar Királyság a dualizmus időszakában nem rendelkezett. A Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchia határaival egybe eső határszakaszait azonban Magyarország őrizte. A Magyar Királyság határőrizete a dualizmus időszakában a nyugat-európai gyakorlattal megegyezett. Nevezetesen azon két alapelvet követték, hogy:

- a rendvédelmi testületek alapfeladataival harmonizáló részhatárőrizeti feladatok ellátásával az érintett rendvédelmi testületet bízták meg;
- a határőrizetben katonai erőt nem alkalmaztak.

Clausewitz kifejtette, hogy — a haditechnika fejlődéséből következően — értelmetlen a korszerű haditechnikával felszerelt alakulatokat a határőrizetbe bevonni, mivel a haditechnika a határőrizetben nem hasznosítható, így attól a csapatoknak meg kell válniuk. A határőrizetbe bevont alakulatokat pedig kis alegységekre szétbontakoztatva lehet a határőrizet teendőibe bevonni. Márpedig a szétszórt és a haditechnikai eszközeitől megfosztott csapatok harcértéke csupán a töredéke lehet ezen hátrányokat mellőző alakulatokkal szemben.

Az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban egyaránt e két alapelven nyugvó nyugat-európai határőrizeti modellt követték.⁷

A Magyar Királyságban a határőrizet klasszikus hármas feladatai közül a határvonal őrzését a *Magyar Királyi Pénzügyőrség* határmenti szakaszai látták el. A határforgalom ellenőrzését — korabeli szóhasználat szerint — határkapukhoz (határátkelőhelyekhez) legközelebbi város rendőrségének a személyi állományából kikülönített *rendőri csoport* látta el. A határrend betartatásával kapcsolatos teendőket pedig a határvonallal rendelkező járásokban felállított, úgynevezett *határmenti szolgabírói kirendeltségek* végezték. Ehhez kapcsolódtak a *vámhivatalok* az áruforgalom vámolásával. Ez a rendszer azonban a Magyar Királyság tekintetében a magyar-román és a magyar szerb határon működött. Magyarország és az örökös tartományok között határőrizet nem jött létre.

A dualizmus alatt azonban ez a határőrizeti rendszer jelentős változásokon esett át. Az állategészségügyi rendszer országos kiépítésének a részeként a XIX. század utolsó negyedére létrehoz-

ták a határállomásokon a mezőgazdasági termékek vizsgálatára hivatott állomásokat, amelyek élén állatorvosok álltak. Munkájukat néhány fős segédszemélyzet támogatta. A belépőállomásokat kezdetben *vesztegintézeteknek* hívták.

A századfordulóra kialakult az állami állatorvosi rendszer Magyarországon. Az országot három felügyelőségre osztották: a pozsonyira, a budapestire és a kolozsvárra. A felügyelőségek kerületekből álltak, melyek területe általában egy vármegye területével volt azonos. A vármegyékben pedig járasként működött egy-egy állami állatorvos. A felügyelőségek és a kerületek élén is állatorvosok álltak. A járási állatorvos volt az állami állatorvosi hierarchia legalsóbb foka. Velük azonos társadalmi helyzetűek voltak a vesztegintézetek állatorvosai. Ha a belépőállomás vezetőjének a helye betöltetlen volt a területileg illetékes járási állatorvos végezte a belépőállomás vezetői teendőit is. A forgalmasabb helyeken a belépőállomásokon azonban két állatorvos is dolgozott, vezetői és vezetőhelyettesi minőségben. Összességében a belépőállomásokon mintegy 15-20 fő állatorvos tevékenykedett. A határforgalmi állategészségügyi hivatalok a területileg illetékes állategészségügyi felügyelőség közvetlen alárendeltségében működtek.⁸

A határőrizetbe — támogató erőként — bevonták a határmenti erdők kezelésében részt vevő, lőfegyverrel is ellátott *erdészeti személyzetet*. Az erdészek egyébként is közhatósági személyeknek minősültek, akik jogosultak voltak — akár fegyverhasználat által is — a bűncselekményeket megakadályozni, az elkövetőket elfogni és az illetékeseknek átadni. E hatáskörük a Magyar Királyság külső határai mentén kiterjedt az illegális határátlépés tekintetében gyanú alá eső személyekre is.⁹

1891-ben felállították — a Magyar Királyi Csendőrség magyar-román, illetve magyar-szerb határszakasszal rendelkező kerületeinél — a *határszéli csendőrséget*, amely a határvonal őrzésének a megvalósítására volt hivatott, a Magyar Királyi Pénzügyőrségnek a román, illetve szerb határvonallal rendelkező szakaszaival karöltve. A határszéli csendőrség kompetenciájába tartozott a kishatárforgalom felügyelete is.¹⁰

Viszonylag későn, 1906-ban állították fel a *Magyar Királyi Határrendőrséget*. E testület a távolsági határforgalom ellenőrzése és a másik két klasszikus határőrizeti részfeladat — azaz a határvonal őrzése és a határrend betartatása — teendőinek a koordinációját hajtották végre. Szükség esetén — törvényben rögzített feltételek létrejötté és ugyancsak a törvényben meghatározott módon — igénybe vehette a határmenti vármegyékben működő állami és önkormányzati rendvédelmi testületek személyi állományát is.¹¹

A Magyar Királyi Határrendőrség felállítása nyomán, a testület kompetenciájába kerültek a határrend betartatásával kapcsolatos teendők a határmenti szolgabírói kirendeltségektől, ily módon e kirendeltségek léte is okafogyottá vált. Ugyancsak megszűntek a határközeli városok rendőrségeinek személyi állományából az utasforgalom ellenőrzése céljából kikülönített csoportok, mivel tevékenységüket a Magyar Királyi Határrendőrség vette át.

Összességében a magyar állam tevékenységében a határőrizet súlya nőtt. A dualizmus kezdetéhez képest, amikor négyféle szervezet vett részt a határőrizetben — a Magyar Királyi Pénzügyőrség, a határátkelőhelyekhez közeli városok rendőrségeinek kikülönített csoportjai, a közigazgatás kikülönített részlegei, a határmenti szolgabírói kirendeltségek által, valamint a vámhivatalok — az első világháború előtti időszakra folyamatosan kibővült a magyar határőrizetben tevékenykedők köre a Magyar Királyi Csendőrséggel és a Magyar Királyi Határrendőrséggel, továbbá az állami állatorvosi rendszer szakhatóságaival, a humán ellenőrző állomásokkal és támogató erőként az erdészeti személyzettel. Egyben pedig kikerültek a határőrizetből a határmenti szolgabírói kirendeltségek és a határmenti városok rendőrségeinek kikülönített csoportjai. Egyértelműen a központi államhatalom közvetlen irányítása alatt álló szervezetek kerültek túlsúlyba a határőrizetben, sőt — szükség esetén — a helyi önkormányzati rendvédelmi testületek is igénybe vehetőek voltak határőrizeti feladatok ellátására. Ilyen esetekben pedig az igénybe vett önkormányzati rendvédelmi erők a kormány közvetlen felügyelete alatt álló rendvédelmi testületek irányítása alá kerültek. Nőtt a határőrizetben részt vevő élőerő létszáma, ezen belül pedig a fegyveres szolgálatot ellátók aránya. (I.sz. és II.sz. mellékletek)

Ezzel szemben a dualizmus időszakában a magyar államnak nem volt önálló hírszerző szervezete. Igaz ugyan azonban, hogy a birodalmi hírszerzés eredményeit lényegében az egész Osztrák-Magyar Monarchia, így a Magyar Királyság érdekében is hasznosították.

Milyen volt a korabeli magyar határőrizet?

Valamennyi határőrizetet az adott ország külső és belső viszonyai határozzák meg. Az Osztrák-Magyar Monarchia Európa egyik nagyhatalma volt. A szomszédos országok respektálták a monar-

chia erejét. Váratlan katonai támadástól Románia és Szerbia részéről nem kellett tartani. Mindkét szomszédos külországban a belső viszonyok rendezettek voltak. Fejlettség tekintetében ugyan mindkét szomszédos ország elmaradt a Magyar Királyságtól, azonban a belső viszonyaik konszolidáltak voltak abban a tekintetben, hogy a területükről váratlan támadás, illetve kisebb fegyveres csoportok beszivárgása békeidőszakban nem volt várható.¹²

Az Osztrák-Magyar Monarchia belső viszonyai sem indokolták azt, hogy az államhatárokon békeidőben a haderő csapatait állomásoztassák.

A haderő tehát az Osztrák-Magyar Monarchiában — a nyugat-európai gyakorlatnak megfelelően — békeidőszakban nem vett részt a határőrizetben. A határok őrzésének teendőit az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét társországában az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban egyaránt rendvédelmi testületek látták el.¹³

Eltérő volt azonban a két társországban az, hogy mely szervezet töltötte be a határőrizetben a vezető testület szerepét. Az Osztrák Császárságban e szerep a császári csendőrség kompetenciáját gyarapította. Ezzel szemben — a Magyar Királyi Határrendőrség létrehozása után — a Magyar Királyságban a határőrizetben a vezető szerep a határrendőrséget illette meg. A dualizmus időszakában ez a helyzet magyar specialitásnak tekinthető, hiszen az Osztrák-Magyar Monarchia keleti és déli szomszédai katonai erőt is alkalmaztak a határőrizetben. Ezekben az országokban döntő szó a határőrizetben a haderőnek jutott. Az Osztrák-Magyar Monarchia nyugati és északi szomszédainál pedig a pénzügyőrségnek jutott kulcsszerep a határőrizetben.¹⁴

A dualizmuskori magyar határőrizet jellege, szellemisége jelentősen eltért a későbbi korokétól. A korabeli magyar politikai vezetés úgy gondolta, hogy békeidőszakban az államnak nincs joga meghatározni polgárai számára a lakhelyet, a munkavállalás helyét és egyáltalában az utazást az államhatárokon túlra. Ez a szemlélet ebben az időben Európában elterjedt volt a cári birodalom és a török birodalom kivételével. A Magyar Királyságban törvény mondta ki, hogy az ország határait bárki szabadon, mindenfajta utiokmány nélkül bármikor átlépheti.¹⁵ Fegyveres konfliktus esetén ez a szabály természetesen nem érvényesülhetett. Ezen általános szabály alól csupán néhány esetben lehetett kivételt tenni. Nevezetesen a hadkötelezettség alapján katonai szolgálattételre kötelezettek engedéllyel léphették át a határt. A nyitott határokon azonban nem volt senki aki ezt ellenőrizhette volna. A mindenkori belügyminiszter pedig felhatalmazást kapott arra, hogy útlevelekötelezettséget rendeljen el azon országok polgárainak a Magyar Királyság területére utazásához amely államok az országukba történő beutazáshoz ilyen igényt támasztottak a magyar állampolgárokkal szemben. Ezért állt fenn útlevelekötelezettség a Román és a Szerb Királyság irányában. A magyar állampolgárokkal szembeni további megszorító intézkedés volt, hogy a jogerős bírói elmarasztalásban részesültek büntetésük letöltése előtt ugyancsak engedéllyel léphették át az országhatárt.¹⁶

Amennyiben magyar állampolgár olyan külállamba kívánt utazni, amihez útlevele volt szüksége, útlevelekérelmét nem kellett megindokolnia. Az útlevelet — ha azt az illető kérte — minden magyar állampolgár számára ki kellett állítani. Az utazáshoz vízumra — a nyugat-európai utazások alkalmával — abban az esetben volt szükség ha a magyar állampolgár a célországban valamilyen engedélyhez kötött tevékenységet kívánt folytatni. Ilyen tipikus eset volt például a külföldi egyetemi tanulmányok folytatása.¹⁷

Ebből a helyzetből fakadóan utasforgalom ellenőrzésére a Magyar Királyság határai közül csupán a magyar-román és a magyar-szerb határon került sor.¹⁸

Az áruforgalom elvámolása is csupán az ország ezen két határszakaszán valósult meg a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság ugyanis vámuniót alkotott. Az Osztrák-Magyar Monarchián belül nem voltak vámhatárok. Az Osztrák-Magyar Monarchia társországainak a területén előállított, vagy oda külföldről beszállított és a vámeljáráson átesett árucikkek nem estek más vámkezelés hatálya alá.¹⁹

Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországa az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság úgynevezett vám- és kereskedelmi szövetséget alkotott. Az első vám- és kereskedelmi szövetség 1867-ben jött létre, melyet 10 évenként megújítottak 1878-ban 1888-ban és 1897-ben. 1897-ben azonban nem sikerült megállapodni, ezért a tárgyalások elhúzódtak 1899-ig. A két kormány azonban megegyezett abban, hogy a lejárt szerződés érvényben marad az új létrehozásáig. 1899-ben a két kormány a tárgyalásokat befejezte és lényegében az 1897. évi szerződés hatályát 1907-ig kiterjesztette.²⁰ Az 1917-ben lejárató gazdasági kiegyezés megújítás céljából pedig a tárgyalások előkészítését a kormányok még az első világháború előtt elkezdték. A konkrét tárgyalások 1916. júniusától 1917. februárjáig tartottak. A megállapodás törvénytervezetének a szövege azonban nem került a két

országgyűlés elé, mivel az 1917-ben lejáró gazdasági szerződés hatályát a két kormány változatlan formában két évvel meghosszabbította.²¹

Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság között létrejött valamennyi vám- és kereskedelmi szövetség, illetve vám- és kereskedelmi szerződés tartalmazta a vámközösséget. Ennek értelmében az Osztrák-Magyar Monarchia egységes vám- és kereskedelmi területet alkotott, melyet közös vámhatár övezett. A vámtarifa egységes volt. Az egységesség azonban nem jelentett állandóságot. 1879-ben, 1882-ben, 1887-ben és 1907-ben új vámtarifa rendszerek léptek hatályba.²² A vámtarifák kialakítása az „agrárius” és a „merkantilista” érdekcsoportok vitája során formálódott. Amikor a liberális tartalmú megközelítés volt kedvezőbb az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasága számára, a vámtarifa rendszer formálásakor ezt az alapelvet követték. Amikor pedig a védővám jellegű rendszer volt kedvezőbb a birodalom számára a két társország kormányai ezt a típusú vámtarifa rendszert részesítették előnyben.²³ A vámeljárásokat ugyan a két társország vámhivatalai valósították meg, a vámbevételek azonban a közös ügyek költségeinek a fedezésére voltak hivatottak. Az 1890-es évektől 1912-ig a közös költségek mintegy harmadát fedezték a vámbevételek.²⁴

A dualizmus kori Magyar Királyság határőrizete lényegében három fő részből állt. Ezek voltak a határforgalom ellenőrzése, a határvonal őrzése és a határrend betartatása.

A határforgalom ellenőrzésébe a személy és áruforgalom ellenőrzése tartozott. *Az áruforgalom ellenőrzését* a vámhivatalok végezték. A vámhivatalok 1872-ben váltak szét az adóhivataloktól. Korábban — a neoabszolutizmus örökségeként — a vám- és az adóügyeket a vám- és adóhivatalok intézték. A magyar pénzügyi szakigazgatás 19 szakmai szervezettel rendelkezett. **(III. melléklet)** Ezek egyike volt a vámhivatali rendszer. A pénzügyi szakhatóságokat — középszintű komplex vezetési elemként, a vármegyénként létrehozott — pénzügyigazgatóságok fogták össze. A szakhatóságok azonban országos vezető szervvel is rendelkeztek, amely a szakmai felügyeletüket látta el. A magyar vámhivatali rendszer többlépcsős volt. Fő- és mellékvámhivatalok működtek. Mindkét kategórián belül megkülönböztettek első és másodosztályú vámhivatalokat is. A vámhivatalok egymástól a működési hatáskörük tekintetében tértek el. A legkiterjedtebb hatáskörrel az első osztályú fővámhivatalok rendelkeztek, amelyek fegyver, lőszer és robbanóanyag vámolására is jogosultak voltak. A vámhivatali hatáskör határozta meg a munkatársak létszámát képzettségét, a raktarak méretét és jellegét, az alkalmazható segéd személyzetet stb. A magyar vámhivatalok szakmai felügyeletét a budapesti fővámhivatal látta el országos fővámigazgatósági hatáskörrel. **(IV.sz. melléklet)** A határközeleli vámhivatalok a határkapuknál úgynevezett bemondó őrsöket hoztak létre, amelyek feladatát a vámköteles áruk elkülönítése és az illetékes vámhivatalhoz irányítása alkotta, illetve a kisebb vámeljárások lefolytatása is a feladataik közé tartozott. A vámhivatalok a befolyt összegek felett nem rendelkezhetek, azok a magyar államhoz érkeztek meg és a magyar állam évente utalta át a közös pénzügyminisztériumnak, a közös ügyek költségeihez történő hozzájárulás gyanánt.²⁵ A mezőgazdasági termékek határforgalmának felügyeletében részt vettek még az úgynevezett vesztégintézetek is, melyek munkáját az egészségügyi szempontok határozták meg.

A határforgalom *személyforgalom* részét a magyar állam más testülete ellenőrizte. Kezdetben e feladatkört a határforgalomhoz közel eső városok rendőrségeinek személyi állományából kikülönített csoportok látták el. A Magyar Királyi Határrendőrség felállításával azonban e tevékenységi kör egyértelműen a határrendőrség kompetenciáját gyarapította, de csak a távolsági határforgalom tekintetében. A dualizmus időszakában a legnagyobb utasforgalmat a határon a vasút és a hajók bonyolították le. A határállomásokon ezek a járművek megálltak illetve kikötöttek, majd miután az útlevélkezelők ellenőrizték az utasokat folytatták útjukat. A személyforgalom ellenőrzését a szomszédos országok határőrizeti szervezeteivel általában közösen hajtották végre a magyar hatóságok. A Magyar Királyi Határrendőrség a határőrizeti teendők közül a távolsági határforgalom ellenőrzése mellett a határőrizetben részt vevő társ rendvédelmi testületek határőrizeti teendőit koordinálta. Szervezeti egységei a határ mentén diszlokáltak. A Magyar Királyi Határrendőrség szervezetét kapitányságok alkották, a kapitányságok alárendeltségében pedig kirendeltségek működtek. A békeidőben mintegy 400 főnyi személy állománnyal rendelkező testületnek a magyar-román illetve a magyar-szerb határon 4 kapitányság és tucatnyi kirendeltsége működött, nem számítva az 1908 és 1912 között tevékenykedő határrendőr őrségeket.²⁶ **(V.sz. melléklet)**

A dualizmus kori Magyar Királyság útlevélkényeszeres határain áthaladó személyforgalom jelentős része az úgynevezett kishatárforgalom részeként valósult meg. A kishatárforgalom ugyan nem nélkülözte az előzményeket alapvetően azonban a Kárpát-medencében a dualizmus időszakában fejlődött ki a magyar-román és a magyar-szerb határon. Az így kialakult gyakorlatot és elveket alkalmazták a trianoni békediktátumot követően a Kárpát-medencében meghúzott valamennyi magyar

határon. A dualizmuskori kishatárforgalommal elvileg a határ mindkét oldalán elterülő 40 kilométeres sávban lakók vehettek részt, azonban a magyar állampolgárok — akkor is ha nem a határsávban éltek — fordulhattak kishatárforgalmi utiigazolvány kérelemmel a határmenti 40 kilométer széles területsáv közigazgatási hatóságaihoz, amelyek a kérésnek eleget is tettek. Egyébként pedig sem a Magyar Királyságban, sem pedig a szomszédos királyságokban senki sem ellenőrizte, hogy a kishatárforgalmi utiokmánnyal rendelkezők valójában hová utaznak. Többféle kishatárforgalmi utiokmány létezett, volt amely csupán egy hétig és volt olyan is amely egy évig volt érvényes. A kishatárforgalom ellenőrzését a határszéli csendőrség végezte, mivel a kishatárforgalmi utiokmánnyal rendelkezők nem csupán a távolsági forgalom számára megnyitott határátkelőhelyeken léphettek át a határt, hanem mindenütt, ahol határátlépő helyet kijelöltek. Lényegében minden határon áthaladó utat kishatárforgalmi határátkelőként használtak. Ezeken az utakon általában a határ túloldalán elterülő szomszédos falvakba irányuló forgalom valósult meg. Azok azonban, akik a túloldalon olyan birtokkal rendelkeztek, amely érintkezett a határral saját birtokukon bármikor utiokmány nélkül is átlépheték a határt ha a túloldalon birtokukat nem hagyták el. A határforgalom ellenőrzésének módusa is rugalmas volt. A magyar határőrizeti szervezeteknek kiadott utasítás például azt is tartalmazta, hogy amennyiben olyan személy jelentkezik határátlépésre, akinél nincs utiigazolvány, azonban a határőrizeti szervezetek munkatársai látásból ismerik és emlékeznek arra, hogy engedélyvel már többször átlépte a határt, át kell engedni a határon.²⁷

A magyar határőrizet második elem a határvonal őrzése volt. Ennek keretében akadályozta meg a magyar állam, hogy az útlevélköteles határszakaszokon illetéktelenek átléphessék a határt. Az ellenőrizhetőség biztosíthatósága érdekében a határforgalmat a határátkelőhelyekre irányították, a határvonalat pedig őrizték. Az útlevélköteles határszakaszon az illetéktelen határátlépés szabálysértésnek minősült amely bírsággalható volt.²⁸

A határvonal őrzése a magyar-román és a magyar-szerb határon valósult meg. Kezdetben a zöld határőrizet kivitelezője a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai voltak. A szakaszok voltak a testület legkisebb szervezeti egységei. A pénzügyőr szakaszok lefedték az ország teljes területét. Több szakasz irányítását látta el egy pénzügyőri biztosi kerület. A pénzügyőri biztosi kerületek pedig a vármegyénként szervezett pénzügyigazgatóságok alárendeltségébe tartoztak amelyek a vármegye területén működő valamennyi pénzügyi szakhatóság munkáját koordinálták és irányították. Egy-egy pénzügyőri biztosi kerület illetve pénzügyőr szakasz működési területe minden esetben egy vármegye területén belül helyezkedett el. **(VI.sz. melléklet)** Azon pénzügyőr szakaszok, amelyeknek a működési területe érintkezett az útlevélköteles államhatárral, kötelesek voltak — a pénzügyőrségi alapfeladatok ellátása mellett — a működési területükre eső vámhatárvonalat is őrizni, azon az illetéktelen határátlépést megakadályozni, az ilyen cselekmények kivitelezését megkísérelőket pedig elfogni. A pénzügyőr szakaszok korszerű — a XXI. században is helytálló — elvek szerint végezték munkájukat. Nem kordonszolgálat jellegű tevékenységet fejtettek ki. Ehhez kevesen is lettek volna. A csempészek — akik lényegében az illegális határátkelők csoportját alkották — valószínűsíthető menetvonalaira és időszakára vezényelték a pénzügyőr járőröket oly módon, hogy több járőr egymás mögött foglalhasson figyelőállást, továbbá a járőrök összeköttetése is lehetőleg biztosított legyen. Ezt a több vonalas határőrizetet nehéz volt kikerülni.²⁹

A történelmi tények mégis azt igazolják, hogy — elsősorban Erdélyben — nem sikerült a csempészeket eltántorítani szándékuktól. Alapvetően az illegális élőállatforgalom okozott gondokat az erdélyi gazdáknak. A Román Királyságban ugyanis a XIX. században még nem épült ki az állam állategészségügyi rendszer. Ebből fakadóan a román állatállomány egészségi állapota meg sem közelítette a magyarországit. Az ellenőrizetlen élőállatforgalom fertőzte a magyarországi állatállományt. Ez a körülmény pedig jelentősen gyengítette a magyar állatok eladhatóságát a nyugat-európai piacokon. Az erdélyi gazdák, illetve gazdaszövetségek tömegesen fordultak a kormányhoz azzal az igénnyel, hogy az útlevélköteles határszakaszokon az őrzés erősítésével vessen gátat az illegális határforgalomnak.³⁰ **(VII.sz. melléklet)**

A magyar kormány eleget tett a határőrizet erősítést szorgalmazó igényeknek. Az ország legeredményesebb rendvédelmi testületét a Magyar Királyi Csendőrséget vonta be a határőrizetbe. Az útlevélköteles határszakasszal rendelkező csendőr kerületek struktúráját a határszéli csendőrség szervezeti elemeivel gyarapította. A Magyar Királyi Csendőrség ugyan lineáris felépítésű, de több lépcsős szervezettel rendelkezett. A testület alapeleme az őrs volt amelyek általában 6-20 fő közötti létszámmal látták el feladataikat néhány falura kiterjedően. Az őrsök működési területét a terep domborzatának, fedettségének, a közlekedési és településhálózatnak, továbbá a lakosság sűrűségének és összetételének, valamint a bűnügyi fertőzöttségének a figyelembe vételével állapították meg.

Az őrsök működési területe a felügyeletük alá tartozó települések teljes területére kiterjedt. Több — általában 3-5 — őrs irányítását látta el egy szakasz-parancsnokság, melynek a működési területe több járásra is kiterjedt. A szakasz-parancsnokságok esetében már nem volt alapelv hogy a működési területük teljes járásokat foglaljon magába. A szakasz-parancsnokságokat a szárny-parancsnokságok irányították. Egy-egy szakasz-parancsnokság alá 5-7 szárny-parancsnokság tartozott. A szárny-parancsnokságok már vármegyényi területet felügyeltek, azonban a működési területük nem esett egybe a vármegyék határaival. A Magyar Királyság területén kezdetben 6 majd 8 csendőr kerület működött. A csendőr kerületek működési területe már több vármegyét magába foglaló térségre terjedt ki. A csendőrséget pedig a Magyar Királyi Csendőr Felügyelőség irányította. **(VIII.sz. melléklet).** A Magyar Királyi Csendőrség hatósági területe kiterjedt a Magyar Szent Korona alá tartozó valamennyi területre a törvényhatósági jogú városok hatósági területének a kivételével. A csendőr-parancsnokságok csekély létszámmal működtek. A szakasz- és a szárny-parancsnokságokon csupán két tiszt, a kerület-parancsnokságokon és a csendőr felügyelőségen pedig 20 fő körüli tiszt teljesített szolgálatot, szűk körű segítőik társaságában. Mindegyik parancsnokság mellé szerveztek továbbá egy kis létszámú csendőr őrsöt is. Ha egy településen több parancsnokság működött, csak egy őrsöt szerveztek — az egyébként közös elhelyezésű — parancsnokságokhoz. Mindegyik csendőr kerület rendelkezett továbbá egy pótszárnyal is. A pótszárnyaknak nem volt működési területe, a rendvédelmi alapfeladatok ellátásában nem vettek részt. Teendőiket a képzés, a személyügyek intézése, a gazdálkodási feladatok ellátása alkotta. A csendőr felügyelőség alárendeltségében tevékenykedett továbbá néhány — a testület egész működési területére kiterjedő hatállyal tevékenykedő — szervezet. Ilyen volt a zombori pótlóidomító és lovas iskola, a központi anyagraktár stb. Ebbe a 12 000 főt foglalkoztató szervezetbe illeszkedett a határszéli csendőrség.³¹

A határszéli csendőr őrsöket az érintett csendőr kerület-parancsnokságok közvetlen alárendeltségébe helyezték oly módon, hogy mintegy 50 határszéli csendőr őrs tartozott a csendőr kerület-parancsnokságokból a határszéli csendőr őrsök irányítására kikülönített törzstisztek alárendeltségébe. **(IX.sz. melléklet)** A csaknem 200 határmenti csendőr őrsöt 4 kikülönített törzstiszt irányította. A határszéli csendőrök létszáma pedig alig haladta meg az 1 000 főt. A határszéli csendőr őrsök székhelyét oda telepítették, amely területet a határőrizeti feladatok ellátása szempontjából a legkedvezőbbnek tartották, annak ellenére, hogy a határszéli csendőr őrsöknek működési területükön ugyanúgy el kellett látniuk a testületükre háruló közbiztonsági teendőket is, mint az ország belsejében szolgálatot teljesítő őrsöknek.³² **(X.sz. melléklet).** A határszéli csendőrség 1891-ben jött létre. Ezzel a magyarországi határvonal őrzés két lépcsőssé vált.

A határvonal őrzésében a pénzügyőrség és a csendőrség aktívan együttműködött. A csempészet valószínűsíthető mozgásának helyére és idejére mindkét testület úgy vezényelt járőröket, hogy azok a veszélyeztetett területen és időben több rétegben helyezkedtek el. Abban az esetben, ha a csempészeknek sikerült átsurraniuk a többvonalas elhelyezkedésű pénzügyőr járőrökön nagy valószínűséggel fennakadtak az ugyancsak többvonalasan elhelyezkedő csendőr járőrök hálójában. A határszéli csendőrség szolgálatellátásának konkrét szabályai is eltértek némileg az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrökétől. Az ország belsejében szolgálatot ellátó csendőr járőrök számára meghatározták a menetidőt, menetvonalat, a figyelési pontokat és az ott eltöltött időt, valamint a járőr szolgálati idejét, amelybe — hosszú szolgálat ellátása idején — beletartozott a pihenési idő és a pihenési hely kijelölése, valamint pihenés módjának meghatározása is. Ezzel szemben a határmenti csendőrök számára csupán szolgálati idejüket és a figyelési pontokat határozták meg. A menetvonalat, a menetidőt és a figyelési pontokon eltöltött időt a körülményektől függően a járőrvezető határozta meg.³³

A határszéli csendőrség fegyverzete, ruházata, felszerelése, a szolgálati szabályzat minden tekintetben megegyezett az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrökével, mivel egy szervezetet alkottak. A határszéli csendőrség számára azonban a csendőrségi szolgálati szabályzatot — a határőrizeti szolgálat ellátását taglaló — résszel is ellátták.³⁴

A határszéli csendőrség speciális elem volt a nyári őrs. A nyári őrsöket a Kárpátok hágóira telepítették, amelyeket a menedékházakhoz hasonló jelleggel működtettek. Nevezetesen a hó elolvadása és leesése közötti időszakban használták a nyári őrsöket. Az év többi időszakában ezen épületeket zárva tartották. A hó elolvadása után a határszéli csendőr anyaőrs személyi állományából egy csoportot küldtek a nyári őrsre, e csoport tagjainak a feladatát alkotta a szoros őrzése a hó leeséséig. Ily módon a helyben lakó személyi állomány szolgálati idejének sokkal nagyobb hányadát fordíthatta egy-egy frekventált terület ellenőrzésére mintha az anyaőrs objektumából minden egyes szolgálatteljesítés alkalmával több órás gyaloglás után érkezett volna meg hágóra.³⁵

A határőrizetnek a *határrend* betartásával kapcsolatos részét kezdetben az útlevelköteles határszakasszal rendelkező járások szolgabírói kirendeltségei látták el, majd ezen teendőket — a testület létrehozásától — a Magyar Királyi Határrendőrség vette át. A dualizmus időszakában a határrend különösen fontos teendői közé tartozott a határvizek folyási irányának védelmi körébe tartozó teendők ellátása.³⁶

A korabeli magyar határőrizet tehát összhangban állt a korabeli nyugat európai gyakorlattal egyben pedig tükrözte a magyar igényeket. Olcsó volt és jó hatásfokkal működött. A dualizmus kori legtekintélyesebb rendvédelmi testület a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Határrendőrség alkotta a magyar határőrizet gerincét.

Milyen volt a dualizmus kori hírszerzés?

A dualizmus kori magyar határőrizet szervezetéhez kapcsolódóan az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerzésének szervezeti keretei is eltértek a napjainkban szokásostól, bár a módszerek és elvek tekintetében — a technikai újdonságoktól eltekintve — a korabeli metódus nem maradt el a napjainkban gyakorolt megoldásoktól.

A Magyar Királyság kormányának nem volt hírszerző szervezete. Az Osztrák-Magyar Monarchia azonban a haderő szervezetébe tagoltan, valamint a külügyi szolgálat részeként rendelkezett birodalmi hírszerző apparátussal. Az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztériuma és a külszolgálatok elsősorban politikai tartalmú információk gyűjtésére törekedtek. A haderő pedig a katonai jellegű információk gyűjtését igyekezett megvalósítani. A XIX. század utolsó negyedében — a katonai attasé rendszer kialakulása nyomán — a két hírszerző csatorna egymást segítve működött. Az úgynevezett „Keleti Akadémián” — ahol az Osztrák-Magyar Monarchia diplomatáinak a kiképzése folyt — a tantárgyak közé felvettek katonai ismereteket nyújtó stúdiókat is, illetve a leendő katonai attasék számára a diplomáciai ismeretek elsajátítására lehetőségeket nyújtó tanfolyamokat szerveztek. Az Osztrák-Magyar Monarchia magyar származású diplomatái és hírszerzői alkották a trianoni békediktátum utáni Magyar Királyság külképviselőinek és hírszerzésének a gerincét.³⁷

A béke időszakában is működő hírszerző szervezet a XIX. században öltött testet a Habsburg-birodalom haderejében. A XVIII. század végéig a hadrakelt HABSBURG haderő felsőbb parancsnokságai rendelkeztek hírszerzőkkel. A haditechnika és a harcéljárások fejlődése azonban szükségessé tette a folyamatos és színvonalas hírszerzés bevezetését. Először Bécsben állították fel az Evidenzhaltungs Abteilung-ot, ahová a HABSBURG haderő fővezérei küldték az ellenségről kapott híreket. E híreket az Evidenzhaltungs Abteilung rendszerezte és értékelte. 1812-ben a hadügy e feladatkör finanszírozására 100 000 forintot költött. A XIX. század negyvenes éveiben Heinrich Hermann Joseph von HEß altbgy. a vezérkar főnöke a nyilvántartó csoportot a vezérkar hatáskörébe helyezte. 1850-ben Evidenzbureau elnevezéssel a nyilvántartó iroda a vezérkar szervezetébe tagolódott osztály jogállással. Az Evidenzbureau első vezetője KALIK Antal volt, aki őrnagyként kezdte és tábornokként fejezte be szolgálatát a nyilvántartó iroda élén. A közös hadügyminisztériumban 1878-ban kidolgozták a polgári hatóságokra háruló feladatokat a hírszerzésben. Az uralkodó katonai irodájához felterjesztett tervezet foglalkozott a határmenti rendvédelmi testületek teendőivel is. Ezen okmányban foglalt alapelveket tükrözték a magyar határszéli csendőrség számára meghatározott feladatok.³⁸

Evidenzbureau kezdetben csupán 5-6 tiszttel működött. Azonban fokozatosan fejlesztették az irodát, bár az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása során mindvégig csekélyebb létszámmal és szerényebb költségvetéssel tevékenykedett, mint az orosz, francia vagy német hírszerző szervezet. 1912-ben Oroszország 13 000 000 rubelt, a németországi Nachrichtenbureau 450 000 márkát, az Osztrák-Magyar Monarchia Evidenzbureau-ja pedig még ennél is kevesebb költségvetéssel rendelkezett. Ugyancsak 1912-ben az Evidenzbureau-nál 28 tisztet, a Nachrichtenbureau-nál pedig 80 tisztet foglalkoztattak. Az Evidenzbureau hírszerzőiroda, orosz, német, olasz, balkán, angol, francia, erődítési tüzérségi és kezelési részlegekből állt. Válsághelyzetekben, illetve fegyveres konfliktusok időszakában azonban gyarapodott az Evidenzbureau feladata és költségvetése is. A célországokban az Evidenzbureau úgynevezett ágenseket foglalkoztatott, akik a célterületeken rezidentúrát működtettek. Az állandóan külföldön lakó ügynököket megbízottaknak, az egyes célfeladatok megvalósítása érdekében külföldre utazott ügynököket pedig hírszerzőnek nevezték.³⁹

Az Osztrák-Magyar Monarchia ellen elsősorban Oroszország, Franciaország, Olaszország, Szerbia és Románia kémkedett. Oroszország minden határmenti katonai kerületénél hírszerző osztály működött 8-10 főnyi tiszt személyzettel. A hírszerző osztályok élén törzstisztek álltak. Mind egyik hírszerző osztály számos ügynököt foglalkoztatott, a célországok területein pedig rezidentúrákat működtettek. A kijevi osztály feladatát alkotta az Osztrák-Magyar Monarchia titkai-

nak kifürkészése. Az orosz hírszerzés számára értékes segítséget nyújtott az orosz titkosrendőrség az Ochrana, amely Európa szinte valamennyi nagyobb városában megbízottakkal rendelkezett. A polgári kémek toborzása az Ochrana feladatát alkotta. Az Ochrana külföldi tevékenységét pedig az orosz katonai attasék támogatták. Az orosz hírszerzés ügyesen használta ki a célországban élő zsidó etnikumot köztes szerepkörben. A zsidóknak a csempészetben és a pénzügyek terén kialakult jártaságát nemzetközi kapcsolataikat információtovábbításra, az eladósodott tisztek beszerzésére használta fel az orosz hírszerzés. Az orosz hírszerzés köztes ország beiktatásával — az Osztrák-Magyar Monarchia esetében például Románián keresztül — is végzett felderítést. A célországban pedig közvetlen együttműködést alakított ki a szövetséges hatalmak hírszerzőivel. A világháború kitörését megelőzően például francia filmvállalat emberei fényképeztek az erdős Kárpátok szorosaiiban. A felvételek pedig az orosz haderő illetékeseihez kerültek. Szerbiának az Osztrák-Magyar Monarchia elleni tevékenysége elsősorban a szláv lakosság lázítása terén realizálódott. A szerb indíttatású délszláv propaganda Bosznia-Hercegovina okkupálása, majd annexiója nyomán erősödött meg. Olaszország ugyan a XIX. század végéig az Osztrák-Magyar Monarchia szövetségese volt, az 1896. évi abesszíniai veresége után azonban Franciaországhoz közeledett. 1902-től pedig megindította az Osztrák-Magyar Monarchia ellen irányuló kémkedést. Az olasz hírszerzés elsősorban az Osztrák Császárság ellen irányult. Románia ugyan 1916-ig nem lépett be a háborúba, de hírszerzést már a világháború kezdete előtt is folytatott az Osztrák-Magyar Monarchia ellen.⁴⁰

Az Osztrák-Magyar Monarchia ellen irányuló és az Osztrák-Magyar Monarchia által megvalósított hírszerzés egyaránt nyílt és rejtett részből állt. A nyílt felderítés közé tartozott a publikált anyagok feldolgozása, valamint a célterület mindenki számára megközelíthető részének bejárása és felmérése. A titkos információkat pedig ügynökök útján kísérelték meg beszerezni.

Az Osztrák-Magyar Monarchia és az orosz hírszerzés azonban nem azonos eséllyel tevékenykedett. Az eltérő lehetőségek nem csupán abban nyilvánultak meg, hogy az orosz felderítés dotációja lényegesen jelentősebb volt. Az Osztrák-Magyar Monarchiában mindenki szabadon közlekedhetett, csupán az erődök és egyéb hadilétesítmények közvetlen közelében felügyelték és korlátozták a szabad mozgást. Ezzel szemben az orosz birodalomban az Osztrák-Magyar Monarchia katonai attaséinak a mozgását is korlátozták továbbá a külföldi polgárok mozgását engedélyhez kötötték. 1890-ben például az Osztrák-Magyar Monarchia képviselőinek sikerült elérniük, hogy az orosz állam engedélyezze két monarchiai katonatiszt nyelvtanulását Kazanyban. Az orosz hatóságuk azonban mozgásukat korlátozták és az orosz hadügyminiszter több ízben is rosszállását fejezte ki az egyezményrel kapcsolatban. A hírszerzés rendszerének az elve azonban Oroszországban és az Osztrák-Magyar Monarchiában is hasonlós volt. Nevezetesen a hírszerzési irányokban megvalósuló konkrét hírszerzési teendők döntő többségét ezen hadművelési irányokra kijelölt magasabb katonai egységek parancsnokságainak a hírszerzésre szakosodott szervezetei valósították meg. Az Osztrák-Magyar Monarchia véderejének hadtestparancsnokságai a hadtest vezérkari osztályának részeként rendelkeztek hírszerző főállomásokkal, amelyek a hadtestek hadművelési irányjaiban folytattak hírszerzést. A hírszerző főállomások szakmai felügyeletét és irányítását pedig az Evidenzbureau látta el. A román és a szerb irányban működő hírszerző főállomásokhoz kapcsolódtak a Magyar Királyság határőrizeti szervezetei. Az Evidenzbureau hírszerző mellékállomásokat telepíthetett egyes honvédpáncsnokságokra a honvédelmi miniszter egyetértésével, valamint a csendőr kerületparancsnokságokra a magyar belügyminisztérium beleegyezésével.⁴¹ **(XI.sz. melléklet)**

Összességében tehát az Osztrák-Magyar Monarchia dualizmuskori hírszerzése a vizsgált időszak nagyhatalmai által gyakorolt hírszerzői struktúrához hasonló szervezettel működött és a hírszerzés alapvető módszerei is összhangban álltak a nemzetközi gyakorlattal. Az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerző tevékenységének gerincét a haderő hírszerző szolgálata alkotta. A külügyi tárcanál is végeztek ugyan hírszerzést, de a tárca nem rendelkezett hírszerző szervezettel. A hírszerzés pedig a közös ügyek rendszeréhez tartozott, hiszen a külügy és a hadügy részeként valósult meg. Ez azonban nem jelentette azt, hogy nem alakított ki konkrét együttműködést a két társország szervezeteivel. A császári Németország kivételével — amellyel az információkat a monarchia hírszerzése kicserélte és a tevékenységeiket is kölcsönösen elősegítette az Evidenzbureau, illetve a Nachrichtenbureau — a szomszédos országok hírszerző szervezetei ellenségesen viszonyultak az Evidenzbureau-hoz. A szerény költségvetéssel működő monarchiai hírszerzés nem volt könnyű helyzetben az ellenséges hírszerző szervezetek gyűrijében és a soknemzetiségű Osztrák-Magyar Monarchia sovíniszta uszítások által befolyásolt közegében kifejtett tevékenysége során. A hazai hírszerzés helyzetét az is nehezítette, hogy a környező országok többségében az Osztrák-Magyar Monarchiában megszokottnál erélyesebb hatalomgyakorlási formák érvényesültek, amelyek nehezítették a monar-

chia hírszerző tevékenységét. Ebből az alaphelyzetből fakadóan az Evidenzbureau igyekezett kiaknázni minden lehetőséget, amely a szomszédos országokban nyerhető információkhoz való hozzájutást jelentősebb anyagi ráfordítás nélkül elősegíthette, illetve ezen országok monarchiabeli hírszerzési tevékenységét nehezíthette, vagy gátolhatta.

Milyen kapcsolat állt fenn a hírszerzés és a határőrizet között?

A birodalmi hírszerzés tevékenységének támogatása — az Osztrák Császárság közigazgatási apparátusához hasonlóan — valamennyi magyarországi közigazgatási szervezet kötelessége volt. Ezen belül is fontos szerep hárult a határőrizetben tevékenykedő testületekre. A magyar határőrizeti szervezetek közül a határszéli csendőrség pedig azért töltött be e téren kulcsszerepet, mert létszámából, elhelyezkedéséből, feladatrendszeréből, szervezettségéből és fegyelmeztségéből fakadóan a leginkább volt alkalmas az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerző szervezeteivel való együttműködésre.⁴²

A határszéli csendőrségnek az Evidenzbureau-val való együttműködése terén többféle feladatsortot kellett eredményesen teljesítenie.

A határon átlépőket figyelemmel kellett kísérenie, melynek során ki kellett szűrni a kémgyanus egyéneket, illetve fel kellett tárn mindazok személyét, akik a túloldali hírszerző tevékenységbe valamilyen formában bevonhatók voltak.

Meg kellett akadályozni azt, hogy a külföldi hírszerzők információkat gyűjtsenek a határmenti területeken, kapcsolataikat pedig fel kellett tárn, illetve fel kellett számolni.

Ki kellett fürkészn a túloldalon a csapatok mozgására alkalmas közlekedési infrastruktúra, valamint a csapatok elhelyezésére alkalmas építmények helyzetét, állapotát, létrejöttét, továbbá a határmenti fegyveres testületek létszámát, szervezetét, képzettségét, tüzerejét, hírösszeköttetési rendszerét, általában e szervezetek alkalmazhatósági lehetőségeit.⁴³

A határforgalom figyelemmel kísérése során azokat a személyeket kellett kiszűrniük, akikről feltételezhető volt, hogy fegyvereket, robbanószerkeket, államellenes nyomtatványokat kívántak az országba becsempészn.⁴⁴

A gyanús magatartást tanúsító utasokat — a körülményektől függően — már a határon letartóztatták, vagy pedig csupán figyelemmel kísérték tevékenységüket és az ország belsejében szolgálatot teljesítő szervezeteket értesítették a megfigyelés alatt álló egyének továbbutazásáról. A letartóztatásokat és az őrizetbe vettek szállásának átkutatását minden feltűnés nélkül a lehető legdiszkrétebben hajtották végre nehogy a feltételezett megbízók arról tudomást szerezzenek.

Az idegen hírszerzők jelentéseinek felderítése érdekében a határszéli csendőrségnek figyelemmel kellett kísérenie azt is, hogy ki kapott külföldről postagalambot, kik végeztek a galambokkal gyanús reptetési gyakorlatokat. A légtér figyelése során az idegen légi járművek személyzetét igazoltatniuk kellett, ha azok az őrök működési területén leszálltak, ha pedig nem szálltak le akkor a repülési irányról kellett tájékoztatniuk az ország belsejében diszlokáló csendőrséget. A határszéli csendőrség figyelmének ki kellett terjednie az esetleges optikai távjelzések észlelésére, valamint azokra, akik a határ mentén rajzokat készítettek, vagy fényképeztek.

Ha a megfigyelések alkalmával gyanúba került személyeket a csendőrség előállította és megfelelő bizonyítékok kerültek napvilágra, akkor a királyi ügyészségnek adták át a bűnjelek és részletes jelentés kíséretében. Amennyiben a bűnjelek a vádemeléshez kevésnek bizonyultak, de a hatóságok megalapozott gyanú birtokába kerültek — további eljárás céljából — a határrendőrségnek adták át a gyanúsítottat. Abban az esetben, ha a gyanússá vált személyek letartóztatása még nem vált időszerrév, de a további titkos megfigyelést a csendőrség már nem tudta biztosítani a megfigyelési teendőket a határrendőrség vette át. A határszéli csendőr őrsök ezen teendőket önállóan végezték ugyan, de a kémkedéssel kapcsolatos ügyekről folyamatosan tájékoztatni kellett a területileg illetékes kiküldönített törzstisztet. A társ fegyveres szervezetekkel és s királyi ügyészséggel is a kiküldönített törzstiszt személyén keresztül léphettek érintkezésbe. Ez alól csak rendkívül sürgős esetek jelenthettek kivételt, azonban ilyenkor utólagos jelentési kötelezettségük volt a kiküldönített törzstisztek számára.⁴⁵

A határszéli csendőrségnek az ellenséges hírszerzés érdekében az információknak a határon történő átjuttatása céljából kulcsfontosságú személyeket, tárgyakat nyilván kellett tartaniuk és azokat folyamatosan ellenőrizniük kellett.⁴⁶ (XII-XX.sz. mellékletek)

Nem csak defenzív, hanem offenzív jellegű tevékenységet is végeztek a határszéli csendőr őrsök. Ennek keretében az ellenséges katonaszökevényeket részletesen és alaposan kikérdezték az általuk ismert katonai adatokról. A határ túloldalán lévő határőrizeti szervezetek elhelyezkedéséről, létszámáról, fegyverzetéről feljegyzést készítettek, melyet napra készen vezettek. Fontos feladatot jelentett a szomszédos ország viszonyainak megismerése. Az őrsök rendelkeztek a túloldali

határmenti területek részletes térképével is. Elsősorban a helyi katonai, rendőri, közigazgatási és gazdasági viszonyokról kellett ismereteket szerezniük.⁴⁷ **(XXI-XXII.sz. mellékletek)**

Minden szomszédos államra vonatkozó lényeges információ beszerzését a kiküldönített törzstisztnak kellett jelenteniük. A kiküldönített törzstisztek a határszéli csendőr őrsök által az operatív munkához kapcsolódóan készített defenzív és offenzív jellegű tevékenységeket regisztráló jegyzeteket, kimutatásokat stb. rendszeresen ellenőrizték. A szomszédos országok területéről azonban csupán figyélssel nem lehetett a kellő adatokhoz hozzájutni. Ezért alkalmazták az utasok, csempészek stb. kikérdezésének módszerét is. A minél részletesebb és pontosabb adatgyűjtés érdekében az őrsőknek törekedniük kellett besúgók alkalmazására is.⁴⁸

A határszéli csendőrség az önállóan végzett felderítő jellegű tevékenysége mellett az Osztrák-Magyar Monarchia felderítő szervezetével közösen is hajtott végre hírszerzői szolgálati teendőket.

Minden a hírszerzéssel kapcsolatos ügyet szigorú titokként kellett kezelni. A legénységi állomány csak a legszükségesebb mértékben szerezhetett arról tudomást. Kizárólag a határszéli csendőr őrs-parancsnokok és a kiküldönített törzstisztek ismerhették teljes részleteiben a rájuk vonatkozó felderítő feladatokat. Valamennyi írásos anyagot elzárva kellett tartani. A besúgók, bizalmi egyének és megbízottak nevei a legszigorúbb titkot képezték. Sürgős esetben, — ha szükségessé vált a hagyományos szolgálati út mellőzése — a hírszerző főállomásoknak levélben jelentették az eseményeket. E levelezések alkalmával dupla borítékot használtak. A külső borítékra a hadtest-parancsnokság vezérkari osztályának címét írták, a belső borítékra pedig „hírjelentés saját kezű felbontásra” címzést írták. A jelentésben nem volt szabad név szerint feltüntetni az adatot szolgáltató megbízott nevét, helyette a fedőszámát kellett használnia, amely egy tört számból állt, ahol a számláló a megbízott, a nevező pedig a megbízó hadtest számát jelentette.⁴⁹

A határszéli csendőrségnek elsősorban a külországokban megszerzett információknak a határon történő átjuttatásában volt szerepe. A feladatra közvetítő küldöncöket szerveztek. A közvetítő küldöncök személye szigorú titkot jelentett. E feladatra általában a határközi hajósokat, csempészeket nyerték meg. A feladatok eredményes végrehajtása érdekében a határszéli csendőr őrs-parancsnok — és a ha szükséges volt — a kiküldönített törzstiszt kioktatta a közvetítő küldöncöt a közvetítendő irat célszerű elrejtéséről és ha szükséges annak gyors megsemmisítéséről. A közvetítő küldöncök — bár békeidőben is alkalmazták őket — a legtöbb munkát a háború kitörése után a határzárak bevezetését követően végezték.⁵⁰

A határszéli csendőrség és a monarchia hírszerző apparátusának a kapcsolata minden bizonnyal gyümölcsöző volt, mivel a hadtest-parancsnokságok illetékesei viszonylag gyakran terjesztették elő legfelsőbb elismerésre a határszéli csendőrség személyi állományának a tagjait.

A korabeli hírszerzési iratok meglehetősen foghíjasak, amely nem csupán a magyar nemzet viharos történetének következménye. Nem semmisülhettek meg ugyanis azok az iratok, amelyek létre sem jöttek. Az Evidenzbureau működése során — más hasonló szervezetekhez hasonlóan — az egyik legfontosabb alapelv a titkosság volt. Ennek a leghatékonyabb módja pedig az, hogy létre sem jönnek azok a dokumentumok, amelyeket a későbbiek során titkosan kell kezelni. E téren a Nachrichtenbureau gyakorlata alkotta a legtökéletesebb megoldást. A Nachrichtenbureau munkatársai minden hónapban új füzetet kaptak. Minden feljegyzést kizárólag ebbe a füzetbe írhattak. A füzeteket negyedévente a vezérkar főnöke, év végén pedig a császár olvasta el majd elégette azokat. A Nachrichtenbureau-nál még a pénzbeli juttatások átvételéről szóló bizonylatokat is megsemmisítették.

Ma már nehéz pontos képet alkotni a Magyar Királyság határszéli csendőrsége és az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerzése kapcsolatának a részleteiről. A körülmények figyelembevételével azonban minden bizonnyal nem tévedünk ha azt állítjuk, hogy ez a kapcsolat hatékony volt és a monarchia hírszerzési rendszerének egyik fontos elemét alkotta.

Az pedig teljes bizonyossággal megállapítható — a két világháború közötti Magyar Királyság egykori csendőr tisztjeinek állításai nyomán — hogy a Magyar Királyi Csendőrségnél 1919 és 1945 között is az 1912. évi csendőrségi szolgálati szabályzat függelékében foglaltakat tekintették mérvadónak a határmenti csendőri erőknek a túloldali területre irányuló információszerzése tekintetében, annak ellenére, hogy ilyen jellegű szabályzat kibocsátására a két világháború közötti időszakban nem került sor.⁵¹ Az előző korszak hatályon kívül kerülő szabályzatában foglaltakra tekintettel megvalósított szolgálatellátás nem volt egyedi jelenség a magyar rendvédelem történetében, hiszen az 1945-ben feloszlott Magyar Királyi Csendőrség szolgálati szabályzatában foglaltakra tekintettel látták el feladataikat a Magyar Államrendőrség személyi állományának vidéken szolgálatot teljesítő tagjai is 1948-ig.⁵²

Jegyzetek:

- ¹ 1867/XII.tc.
- ² GALÁNTAI: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* 87-162.p.
- ³ Loc.cit.
- ⁴ SZAKÁLY: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás vezetői 1919-1945.
- ⁵ PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei.
- ⁶ Idem: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.
- ⁷ Idem: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*
- ⁸ Loc.cit.
- ⁹ PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867-1945.
- ¹⁰ PARÁDI József: *A határszéli Csendőrség 1891-1914.*
- ¹¹ Idem: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség.
- ¹² PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. op.cit.
- ¹³ PARÁDI József: A határőrizet erői.
- ¹⁴ PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei. op.cit.
- ¹⁵ 1903/VI.tc.
- ¹⁶ PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.
- ¹⁷ BENCsik
- ¹⁸ PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945.
- ¹⁹ Idem: A magyar határőrizet teendői a nemzetgazdaság védelme terén az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyar Királyságban.
- ²⁰ 1867/XVI.tc. ; 1878/XX.tc. ; 1887/XXIV.tc. ; 1897/VIII.tc. ; 1898/I.tc. ; 1899/XXX.tc. ; 1908/XII.tc.
- ²¹ GALÁNTAI: *Magyarország az első világháborúban 1914-1918.*
- ²² 1878/XXI.tc. ; 1882/XVI.tc. ; 1887/XXV.tc. ; 1907/LIII.tc.
- ²³ KATONA ; MATELKOVIcs ; PAP
- ²⁴ GALÁNTAI: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* op.cit.
- ²⁵ PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.*
- ²⁶ Idem: *Rendőrség a határőrizetben.*
- ²⁷ Idem: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.
- ²⁸ 93 291/1896. (XII. 01.) BM.r.
- ²⁹ PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.
- ³⁰ PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. op.cit.
- ³¹ PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.
- ³² Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.
- ³³ PARÁDI József: *A határszéli Csendőrség 1891-1914.* op.cit.
- ³⁴ SZUT-1898 ; SZUT-1903 ; SZUT-1912
- ³⁵ PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1918.* op.cit.
- ³⁶ Idem: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai.
- ³⁷ PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei. op.cit. ; SZAKÁLY: A magyar katonai attaséi szolgálat személyi összetétele 1919-1945.
- ³⁸ PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.
- ³⁹ PILCH
- ⁴⁰ Loc.cit.
- ⁴¹ Loc.cit.
- ⁴² PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II.vh.-ig.
- ⁴³ PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. op.cit.
- ⁴⁴ A csendőrök kémgyanús viselkedésnek tekintették:
 „... ha az illető egyén idegen élethivatást színlel, vagy meg nem szokott ruházatot visel;
 ha valaki fölötté elővigyázatos, a nyilvánosságot titokzatosan kerüli, vagy éppen vakmerő bátor fellépést tanúsít. Ha következetesen keresi az olyan személyekkel való érintkezést és ismeretséget, kik katonai titkokat őriznek vagy megszereshetnek. Az előkelőbb állású ily kéme a tisztekkel, mások ismét altisztekkel, irnokokkal, küldöncökkel, magasabb parancsnokságok hivatalosolgáival, kantinosokkal és csapatszállítókkal keresik az összeköttetést;
 ha valaki ismeretlen módon szerzett nagyobb pénzösszeg fölött rendelkezik; feltűnő pénzkidadás és ragaszkodás a könnyelmű életmódhoz;
 ha valaki oly dolgok iránt érdeklődik, melynek állítólagos foglalkozásától távol állnak és katonai viszonyokra vonatkoznak;
 ha valaki meg nem állapítható okból tartózkodik az őrszolgálatban; ha valaki gyakran tesz kirándulásokat és utazásokat külföldre;
 külföldiek — különösen külföldi tisztek — gyakori utazása hazánkban.”
- SZUT-1912 / Titkos függelék.
- ⁴⁵ Loc.cit.

⁴⁶ A határszéli csendőr őrsöknek nyilvántartást kellett vezetniük az őrskörletben lévő:
 „a. az összes postagalambról;
 b. kémkedésben gyanússá vált és kémkedés miatt elítélt egyénekről;
 c. az őrs működési területén lévő azon ingatlanokról, melyek idegen állampolgárok tulajdonában vannak, illetve amiket külföldi alattvalók bérelnek;
 d. valamennyi — a vízihatár mentén található — vízijárműről, még a vízimalmokról is és az ott található hajósokról;
 e. a hegyvidéki határszakaszon működő őrsöknek a havasi vezetőkről és azokról, akik kiváló helyismeretükből adódóan a hegyi vezetésre kiválóan alkalmasak;
 f. mindenkiről, aki nem az Osztrák-Magyar Monarchia alattvalója;
 g. végezetül azokról, akiről feltételezhető, hogy a mozgósítási előkészületeknek valamiképp ártalmára lehetnek.
 SZUT-1912 / Titkos függelék.

⁴⁷ Loc.cit.

⁴⁸ A határszéli csendőrségnek különösen fontos volt megismernie a határ túloldalán lévő:
 „ . . . békehelyőrségek helyőrség változások, a fegyvernemek (gyalogság, lovasság, tüzérség, műszaki csapatok stb.) és azok állománya (létszáma), a legénység fegyverzete és felszerelése, hadianyag (ágyúk, puskák, lőszer, híd készlet, légi járművek) szállítása, a kiképzés (újjonc kiképzés) módja, nagyobb hadgyakorlatok, lő- és egyéb gyakorlatok, szemlék, a csapatok szelleme, fegyelme és hangulata és pedig úgy a legénységnél mint az altiszteknél, a lőállomány és lőanyag minősége, a raktárak, lőszertelepek, élelmiszertelepek anyagkészlete, azok területi elhelyezkedése és berendezése, a magasabb parancsnokok neve, rendfokozata és (jellemzés) tekintélye;

mozgósítási előgondoskodások és azokhoz való előkészületek: szabadságotak, tartalékosok és újjoncok behívása, vagy visszahelyezése, nagyobb élelmiszer és ló- vagy vágómarhákészletek bevásárlása, az országhatár közelében sátor- táborok és kórházak építése, oly irodák és egyéb helységek hol a mozgósítási iratok őrizetnek, oly személyek kiknek révén a mozgósítási iratok megszerezhetők lennének;

a lakosság hangulata, népmozgalmak és politikai áramlatok, a nép jóléte, kenyérkeresete és önfenntartási viszonyai, a marhaállomány, gabona, zab, széna, fa stb. készletek, a népnek az ottani polgári és katonai hatóságok iránt való magatartása;

szállítási eszközök úgynevezett rendes, tábori és villamos vasútak, nagyobb kocsianyag összpontosítása, országutak, utak, csempészösvények, hidak, alagutak, pályaudvarok, fűtőházi berendezések, távíró (távbeszélő) vezetékek és kábelek, léghajó, postagalamb és drótnélküli távíró állomások, a felsorolt eszközök építése vagy megnagyobbítása, utak (vasutak) fekvése, szélessége, illetve nyomtávolsága, állapota, végre robbanóaknak elhelyezése (pl. hidaknál), mely utóbbiak meg- állapítására különös figyelem fordítandó;

folyóvizek, mocsarak, vagy nagyobb tavak szabályozása és kiszáritása, lecsapolása, gőz vagy motor hajójáratok üzembe helyezése;

erődítések és pedig azok nagysága, fekvése, tüzérségi felszerelése, megszálló őrségek minden irányú állapota, ellenál- ló és védekezési képessége, új erődítések építése.

az őrskörletben szemben fekvő árbócok, riadó jelző póznák, távbeszélő és távíró összeköttetések, vízijárművek és postagalamb állomások.”

SZUT-1912 / Titkos függelék.

⁴⁹ Loc.cit.

⁵⁰ Loc.cit.

⁵¹ SZUT-1927 ; SZUT-1941

⁵² SZUT-1941

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

BENCSIK (17.;	—	BENCSIK Péter: <i>A magyar útiokmányok története 1867-1945</i> . Budapest, 2003, Tipico Design. 179 p. HU-ISBN 963 76 2333 7. /A magyar rendvé- delmi szervezetek története./ HU-ISSN —
GALÁNTAI: <i>Magyarország az első vi- lággháborúban 1914-1918</i> . (21.;	—	GALÁNTAI József: <i>Magyarország az első világháborúban 1914-1918</i> . Budapest, 1974, Kossuth. 452 p. HU-ISBN 963 05 0075 2.
GALÁNTAI József: <i>A Habsburg-mo- narchia alkonya. Osztrák-magyar du- alizmus 1867-1918</i> . (2.;3.;24.;	—	GALÁNTAI József: <i>A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918</i> . Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.
KATONA (23.;	—	KATONA Sándor: <i>A közös vámterület</i> . Budapest, 1905, Politzer. 192 p.
MATELKOVICS (23.;	—	MATELKOVICS Sándor: <i>Közös vámterület és a gazdasági elválás Auszt- riától</i> . Budapest, 1905, Pallas. 224 p.
PAP (23.;	—	PAP Dávid: <i>Magyar vámterület</i> . Budapest, 1904, Grill. 443 p.

- PARÁDI József: *A határszéli Csendőrség 1891-1914.* (10.;33.;35.) — PARÁDI József: *A határszéli Csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség. 91 p. HU-ISBN —
- PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* (25.) — PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 219 p. HU-ISBN 963 76 2330 2. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./ HU-ISSN —
- PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* (26.) — PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —
- PILCH (39.;40.;41.) — PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története.* Budapest, 1936, Franklin. I.köt. 366 p. , II.köt. 402 p. , III.köt.386 p.

TANULMÁNYOK

- PARÁDI Ákos: *A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867-1945.* (9.) — PARÁDI Ákos: *A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867-1945. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), XV.évf. (2008) 18.sz. 64-87.p. HU-ISSN 1216-6774.* A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.* (6.;12.) — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. Belügyi Szemle, XXX.évf. (1982) 10.sz. 44-51.p. HU-ISSN 0133-6738.*
- PARÁDI József: *A határőrizet erői.* (13.) — PARÁDI József: *A határőrizet erői. Belügyi Szemle, XXXI.évf. (1983) 1.sz. 62-66.p. HU-ISSN 0133-6738.*
- PARÁDI József: *A dualista Magyarország belügyi szervei.* (5.) — PARÁDI József: *A dualista Magyarország belügyi szervei. Belügyi Szemle, XXXIV.évf. (1986) 4.sz. 45-50.p. HU-ISSN 0133-6738.*
- PARÁDI József: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség.* (11.) — PARÁDI József: *A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. Hadtörténelmi Közlemények, CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570. p. HU-ISSN 0017-6540.*
- PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.* (32.) — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. Hadtörténelmi Közlemények, CIII.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.*
- PARÁDI József: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.* (29.) — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. Hadtörténelmi Közlemények, CIV.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p. HU-ISSN 0017-6540.*
- PARÁDI József: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.* (31.) — PARÁDI József: *A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. Belügyi Szemle, XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40. p. HU-ISSN 0133-6738.*
- PARÁDI József: *A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.* (16.) — PARÁDI József: *A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. Határőrségi Tudományos Közlemények, IV.évf. (1994) 1.sz. 4-23.p. HU-ISSN —*
- PARÁDI József: *A magyar határőrizet 1867-1945.* (18.;30.) — PARÁDI József: *A magyar határőrizet 1867-1945. Határőrségi Tanulmányok, V.évf. (1997) 1. sz. különszáma. 11-35. p. HU-ISSN —*
- PARÁDI József: *A magyar határőrizet teendői a nemzetgazdaság védelme terén az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyar Királyságban.* (19.) — PARÁDI József: *A magyar határőrizet teendői a nemzetgazdaság védelme terén az Osztrák-Magyar Monarchiában és a két világháború közötti Magyar Királyságban. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), VIII.évf. (1998) 9.sz. 26-30.p. HU-ISSN 1216-6774.* A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-

- szorozatnak a „Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. (27.;
- PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 11.sz. 42-53.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „Szabad mozgás a Kárpát-medencében” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. (36.;
- PARÁDI József: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. 357-388.p. In MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó. HU-ISBN 963 95 0086 0. /Jogtörténeti értekezések, 28./ HU-ISSN 0134-0026.
- PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II.vh.-ig. (42.;
- PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II.vh.-ig. 74-109.p. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány. 2015 p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata. HU-ISBN —
- PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. (38.;43.;
- PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI.évf. (2005) 14.sz. 91-94.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata — német nyelven — 2002 februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat „A csendőrség Magyarországon” című II. szimpoziumján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A magyar katonai attaséi szolgálat személyi összetétele 1919-1945. (37.;
- SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai attaséi szolgálat személyi összetétele 1919-1945. 39-60.p. In SZAKÁLY Sándor: *Katonák, csendőrök, ellenállók*. Kaposvár, 2007, Kaposvár Megyei Jogú Város Közgyűlése. 114 p. HU-ISBN 978 963 86 7329 9. /Örökség Kaposi Kiskönyvtár, 32./ HU-ISSN 1218-7380.
- SZAKÁLY: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás vezetői 1919-1945. (4.;37.;
- SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás vezetői 1919-1945. 11-38.p. In SZAKÁLY Sándor: *Katonák, csendőrök, ellenállók*. Kaposvár, 2007, Kaposvár Megyei Jogú Város Közgyűlése. 114 p. HU-ISBN 978 963 86 7329 9. /Örökség Kaposi Kiskönyvtár, 32./ HU-ISSN 1218-7380.
- SZABÁLYZATOK**
- SZUT-1898 (34.;
- Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1898, Pesti Könyvnyomda. 224 p.
- SZUT-1903 (34.;
- Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1903, s.n. 78 p.
- SZUT-1912 (34.;
- Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1912, Várnay és Fia „Municipia” Kiadóhivatala. 360 p. és 384 p.
- SZUT-1912 / Titkos függelék. (44.;45.;46.;47.;48.;49.;50.;
- Titkos. Függelék az „Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára” című szolgálati könyvhöz. (A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása.)*, Budapest, 1912, Magyar Királyi Állami Nyomda. 41 p.
- SZUT-1927 (51.;
- Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1927, Pallas. 387 p.
- SZUT-1941 (51.;52.;
- Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat. 411 p.
- REGISZTRÁLT KÉZIRATOK**
- PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. (7.;8.;
- PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE-BTK) Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

- 1867/XII.tc.
(1.;) — 1867/XII.tc. a magyar korona országai és Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézési módjáról.
- 1867/XVI.tc.
(20.;) — 1867/XVI.tc. a magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről.
- 1878/XX.tc.
(20.;) — 1878/XX.tc. a magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám és kereskedelmi szövetségről.
- 1878/XXI.tc.
(22.;) — 1878/XXI.tc. az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifájáról.
- 1882/XVI.tc.
(22.;) — 1882/XVI.tc. az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifájáról.
- 1887/XXIV.tc.
(20.;) — 1887/XXIV.tc. az 1878/XX.tc.-be iktatott vám- és kereskedelmi szövetség meghosszabbításáról.
- 1887/XXV.tc.
(22.;) — 1887/XXV.tc. az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifájáról szóló 1882/XVI.tc. módosításáról.
- 1897/VIII.tc.
(20.;) — 1897/VIII.tc. az 1878/XX.tc.-be iktatott és az 1887/XXIV.tc.-kel meghosszabbított vám- és kereskedelmi szövetség VI. cikkelyének módosításáról.
- 1898/I.tc.
(20.;) — 1898/I.tc. a vám- és bankügyek, valamint ezekkel összefüggő némely kérdések ideiglenes szabályozásáról.
- 1899/XXX.tc.
(20.;) — 1899/XXX.tc. a vám- és kereskedelmi viszonyoknak és ezekkel összefüggő némely kérdésnek rendezéséről.
- 1903/VI.tc.
(15.;) — 1903/VI.tc. az útelvélügyről.
- 1907/LIII.tc.
(22.;) — 1907/LIII.tc. az autonóm vámtarifáról.
- 1908/XII.tc.
(20.;) — 1908/XII.tc. a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való szabályozása tárgyában.
- 93 291/1896. (XII. 01.)
BM.r.
(28.;) — 93 291/1896. (XII. 01.) BM.r. a romániai és szerbiai határon úti igazolvány nélkül való átlépésének kihágássá minősítése tárgyában.
Magyarországi Rendeleték Tára, XXX.évf. (1896) I.füzet. 787.p.

Melléletek jegyzéke:

I.sz. melléklet

A Magyar Királyság fegyveres rendvédelmi testületeinek a létszáma.

II.sz. melléklet

A határőrizetben résztvevő szervezetek és személyi állomány a XX. század kezdetén.

III.sz. melléklet

A dualizmus kori Magyar Királyság pénzügyi szakhatóságai.

IV.sz. melléklet

A határvámhivatalok szervezeti felépítése a XIX-XX. század fordulóján.

V.sz. melléklet

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése.

VI.sz. melléklet

A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése a XX. század elején.

VII.sz. melléklet

A vámjövédéki kihágások százalékos aránya a vámhatárral rendelkező pénzügyigazgatóságok között.

VIII.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése a századelőn.

IX.sz. melléklet

A határszéli csendőrség szervezeti felépítése.

X.sz. melléklet

A határszéli csendőrség diszlokációja.

XI.sz. melléklet

A hírszerzés szervezete.

XII.sz. melléklet

Útmutatás a postagalamboknak a házi galamboktól való megkülönböztetésére.

XIII.sz. melléklet

Kimutatás a postagalambokról.

XIV.sz. melléklet

Névjegyzék azon egyénéről, akik kémkedés gyanúja alatt állnak, illetve kémkedés miatt el lettek ítélve.

XV.sz. melléklet

Előjegyzés az őrskörletben lévő azon ingatlanokról, amelyeket idegen állambeli alattvalók birtokolnak vagy bérelnek.

XVI.sz. melléklet

Előjegyzés az őrskörletben lakó hivatásos csolnakosokról és hajósokról.

XVII.sz. melléklet

Előjegyzés az őrskörletben lévő vízi járművekről, ideértve a vizimalmokat is.

XVIII.sz. melléklet

Előjegyzés a havasi vezetőkről.

XIX.sz. melléklet

Névjegyzék az őrskörletben tartózkodó idegen állambeli alattvalókról.

XX.sz. melléklet

Idegen katonaszökevényekhez intézendő kérdések.

XXI.sz. melléklet

Előjegyzés az őrskörlettel szemben lévő határőrségekről.

XXII.sz. melléklet

Előjegyzés az őrskörlettel szemben fekvő figyelőárbócok, riadó jelzőpóznák, távbeszélő, vagy távíró összeköttetések, vízi járművek és postagalamb állomásokról.

I.sz. melléklet

A Magyar Királyság fegyveres rendvédelmi testületeinek létszáma.

Testület	Létszám
Állami és önkormányzati rendőrségek hozzávetőlegesen	12 000 36.60%
Magyar Királyi Csendőrség	12 000 36.60%
Büntetés végrehajtás	3 000 9.15%
Magyar Királyi Pénzügyőrség	5 500 16.77%
Magyar Királyság testőrségei	142 0.44%
Magyar Királyi Koronaőrség	58 0.19%
Magyar Királyi Képviselőházi Őrség	78 0.25%
ÖSSZESEN	32 778 100 %

Forrás ! PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

II.sz. melléklet

A határőrizetben résztvevő szervezetek és személyi állomány a XX. század kezdetén.

A határőrizetben részt vevő szervezetek	Személyi állomány létszáma
Magyar Királyi Határrendőrség	451 12.58%
Határszéli csendőrség	1 052 29.36%
A Magyar Királyi Pénzügyőrség határőrizetben részt vevő erői	599 16.71%
Vámhivatalok	300 8.38%
Vesztegintézetek	39 1.09%
Egészségügyi állomások	72 2.02%
Rév hivatalok	70 1.96%
A határszéli erdőhatóságok fegyveres tagjai hozzávetőlegesen	1 000 27.90%
ÖSSZESEN	3 583 100 %

Forrás ! PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

A dualizmuskori Magyar Királyság pénzügyi szakhatóságai.

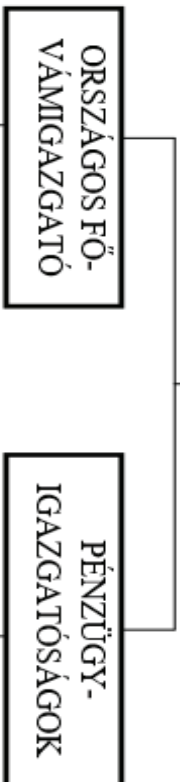
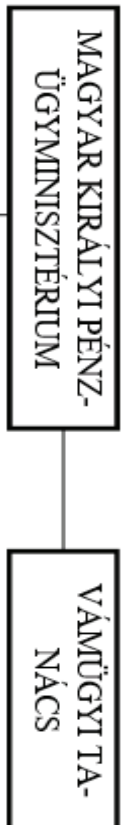
1. PÉNZÜGYIGAZGATÓSÁGOK
2. FŐVÁROSI ADÓFELÜGYELŐSÉG
3. KÖZPONTI DIJ- ÉS ILLETÉKKISZABÁSI HIVATAL
4. DOHÁNYJÖVEDÉKI KÖZPONTI IGAZGATÓSÁG
5. DOHÁNYGYÁRI IGAZGATÓSÁG
6. LOTTÓIGAZGATÓSÁG
7. ARADI JÓSZÁGIGAZGATÓSÁG
8. BUDAPESTI FŐVÁMIGAZGATÓSÁG
9. BÁNYIGAZGATÓSÁGOK
10. FŐBÁNYAHIVATALOK
11. ARANYBÁNYAMŰ TÁRSULAT IGAZGATÓSÁG
12. RÉZBÁNYÁSZATI HIVATAL
13. SELMECBÁNYAI BÁNYÁSZATI AKADÉMIA
14. KÖRMÖCBÁNYAI PÉNZVERŐ HIVATAL
15. BÁNYAKAPITÁNYSÁGOK
16. BUDAPESTI FÉMJELZŐ ÉS BEVÁLTÓHIVATAL
17. KATASZTERI FELMÉRÉSI HIVATAL
18. FÖLDADÓ NYILVÁNTARTÁSI FELÜGYELŐSÉG ÉS KATASZTERI HELYSZÍNELÉSI IGAZGATÓSÁG
19. KINCSTÁRI JOGÜGYI IGAZGATÓSÁG

Forrás ! PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. I.köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

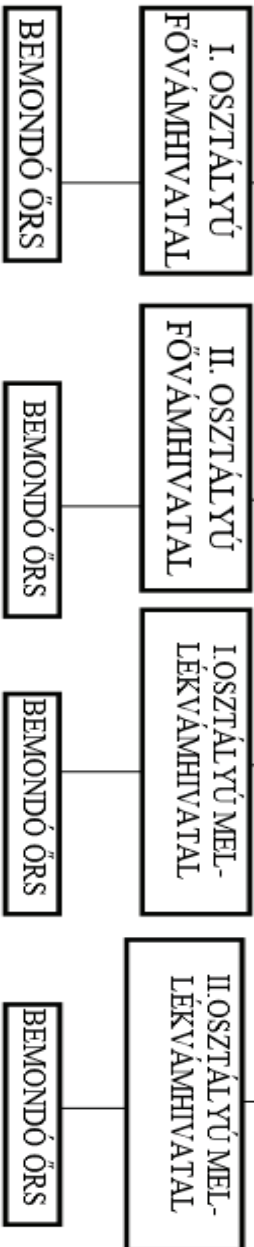
A határvámhivatalok szervezeti felépítése a XIX-XX század fordulóján.

IV. sz. melléklet

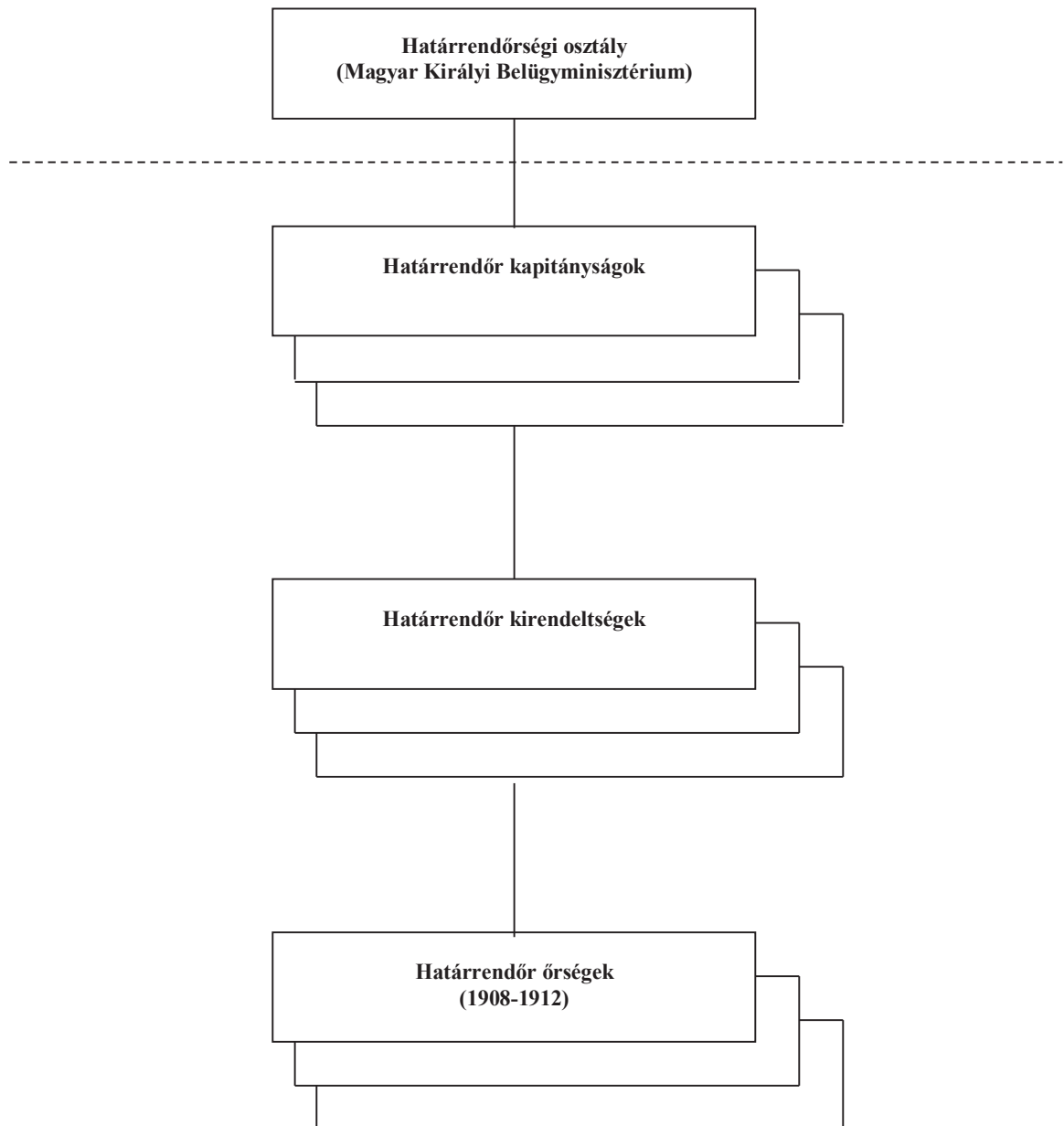
Felügyeleti és
irányítószervek:

A Magyar Királyi
Vámhivatal szervezete:

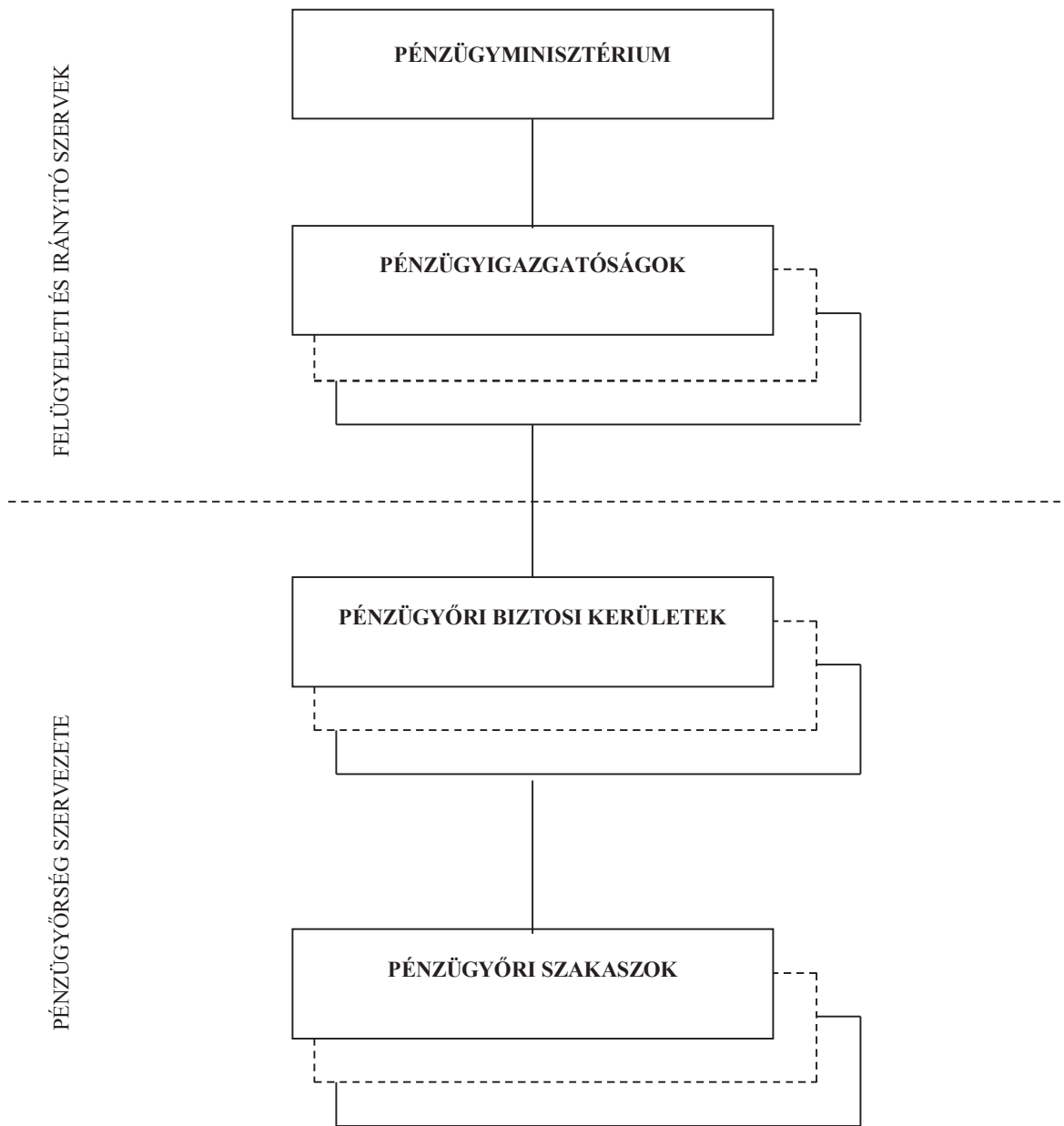

Forrás: | PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996². Osiiris.

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése.

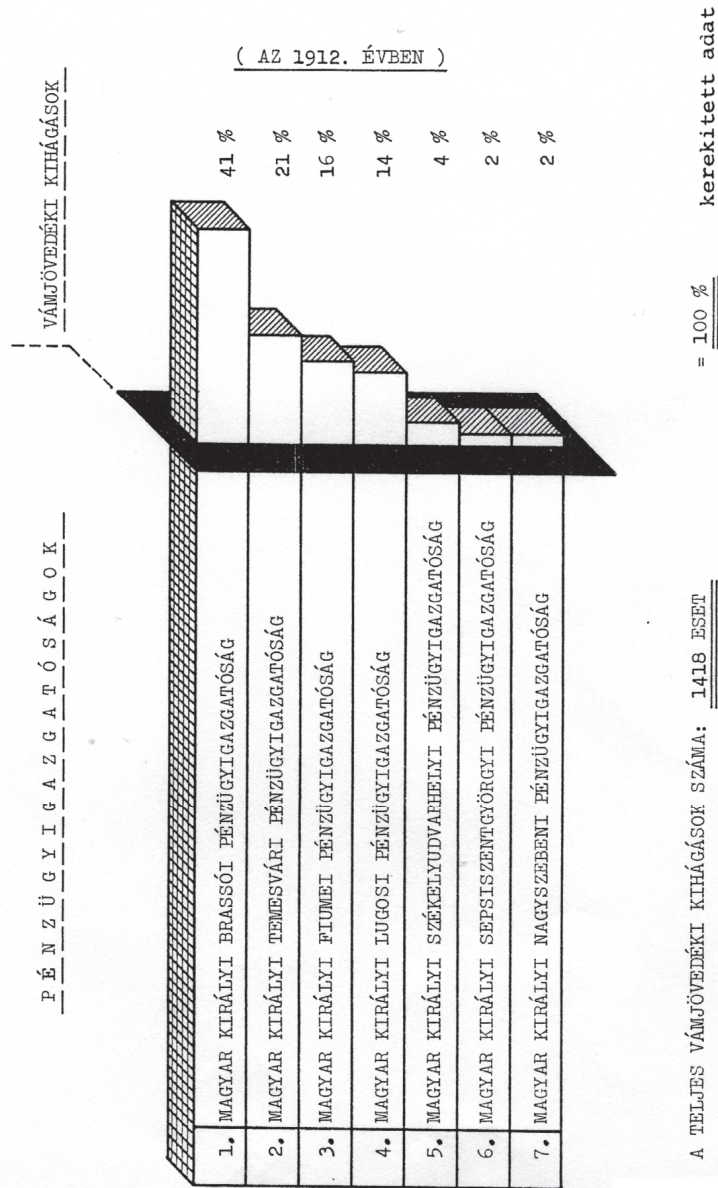
Forrás ! PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. III.köt. *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése a XX. század elején.

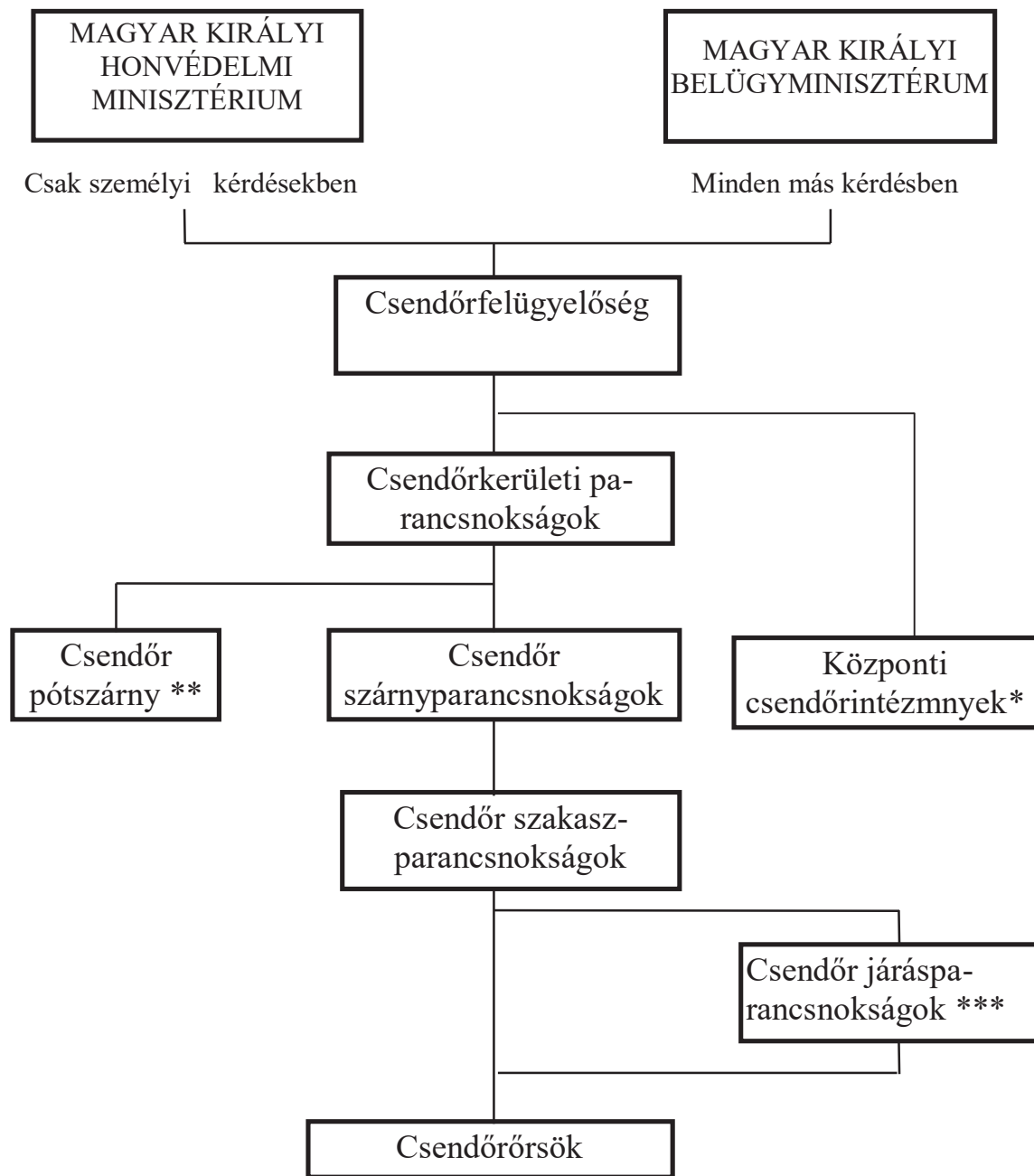
Forrás ! PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. I.köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrzetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

A vámjövédéki kihágások százalékos aránya a vámhatárral rendelkező pénzügyigazgatóságok között.

Forrás ! PARÁDI József: Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században. I.köt. Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben. Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése a századelőn.

Megjegyzések :

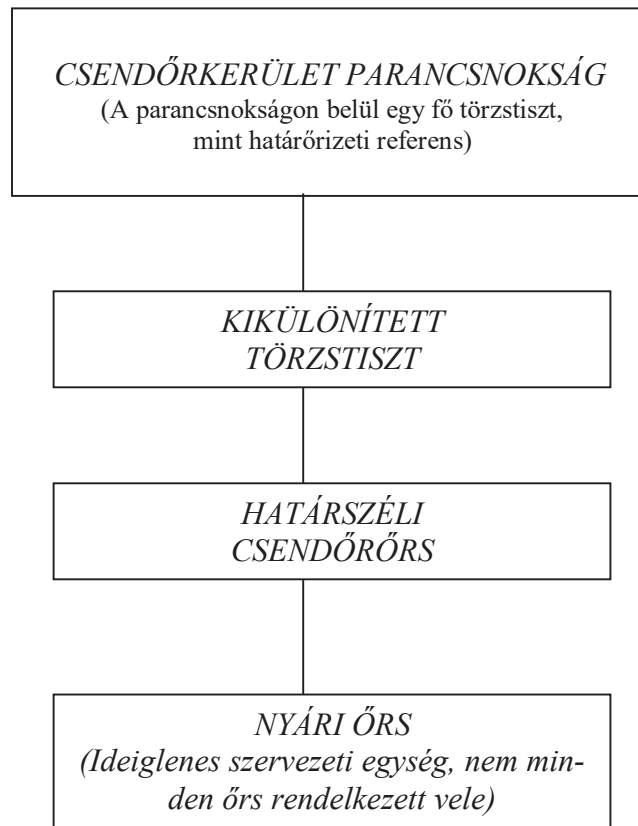
* Központi csendőrintézmények pl.: anyagraktár, iskola, központi pótlóidomító osztály stb.

** A csendőr pótszárny nem rendelkezett működési területtel, nem látott el közbiztonsági szolgálatot. Ide a háttértevékenység (gazdálkodás, képzés stb.) tartozott.

*** A századfordulón a járásparancsnokságok alárendeltségében, járásormesterségeket hoztak létre a nyomozómunka végzésére.

Forrás ! PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.

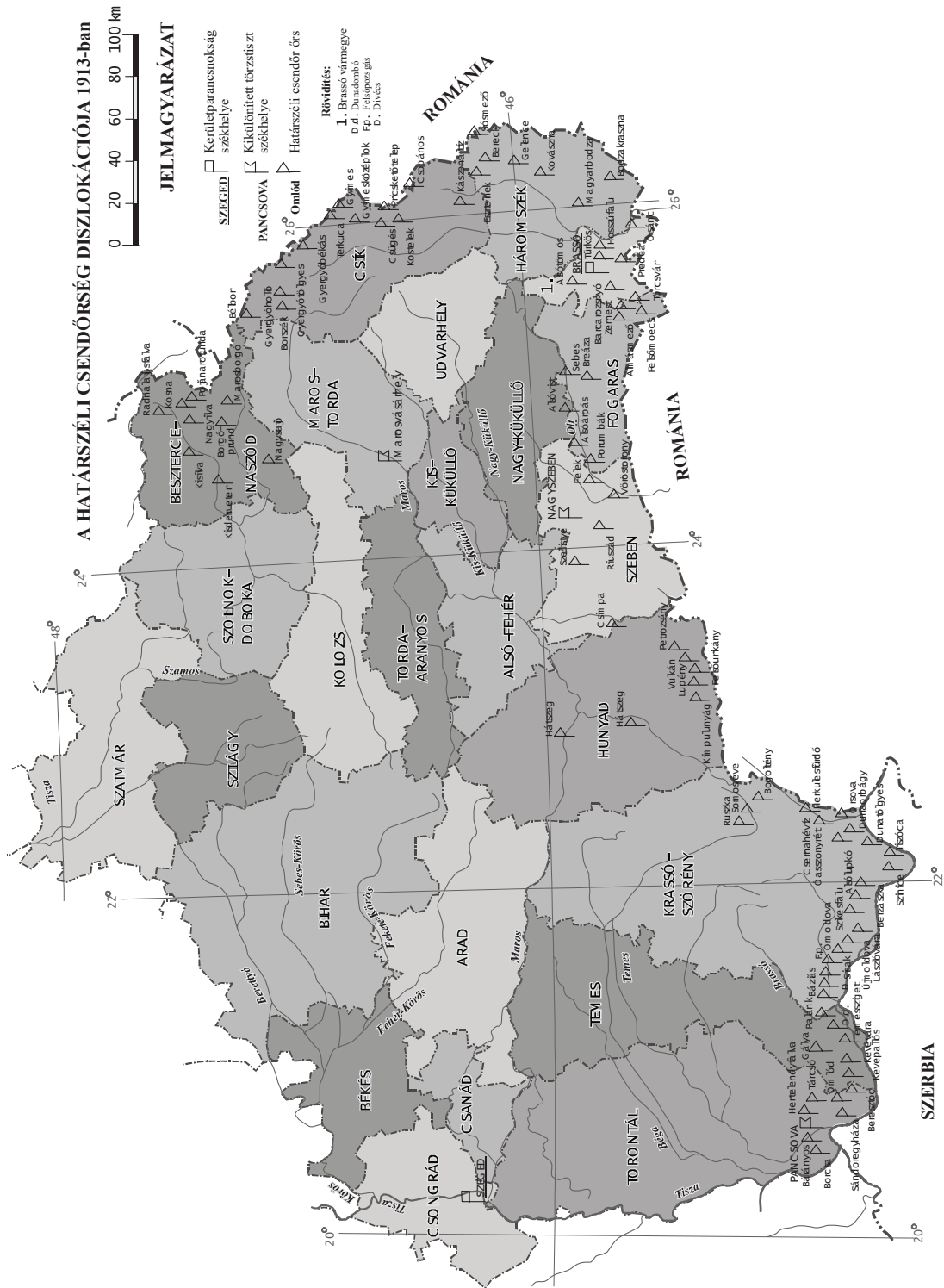
A határszéli csendőrség szervezeti felépítése.

*A Magyar Királyi Csendőrségen belül e speciális struktúrával csak azok a csendőrkerületek rendelkeztek, amelyek működési területe érintkezett a szerb vagy a román határral.

Forrás ! PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* II.köt. *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

X.sz. melléklet

A határszéli csendőrség diszlokációja.

Határszéli csendőrség diszlokációs jegyzéke

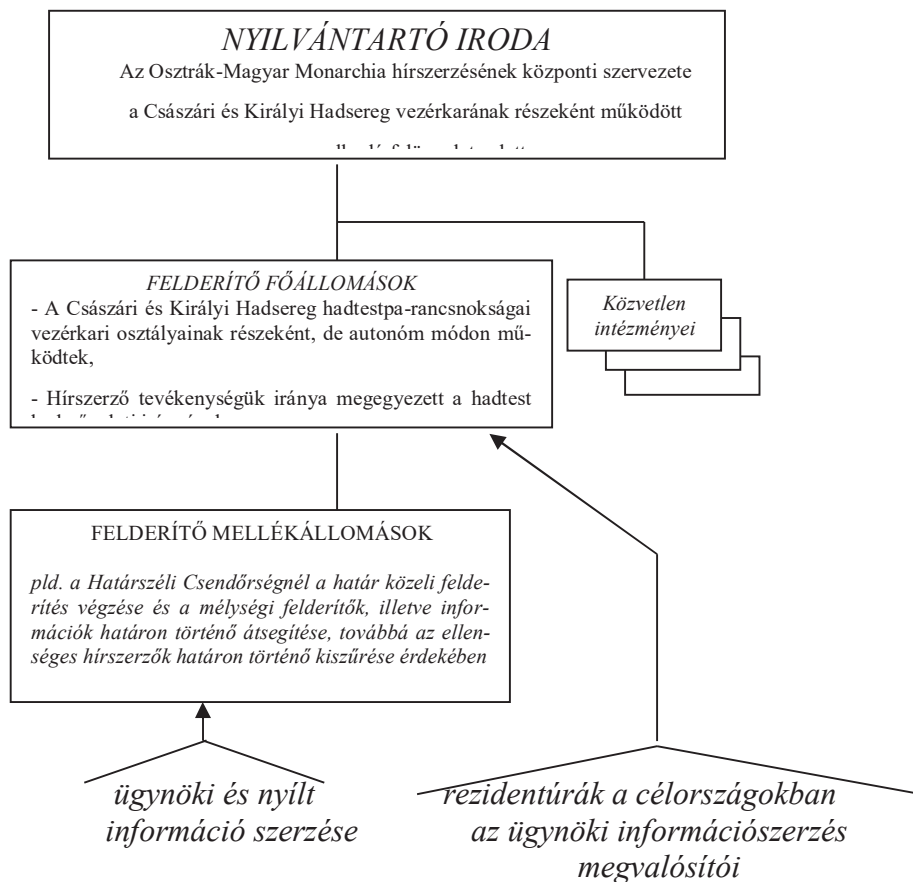
Kiküldött törzstiszt	S.sz.	Őrs	L. létsz. (fő)	Kiküldött törzstiszt	S.sz.	Őrs	L. létsz. (fő)	Kiküldött törzstiszt	S.sz.	Őrs	L. létsz. (fő)
A szegedi csendőrkü- let köteléké- ben a Pan- csovai kiki- küldött törzs- tiszt	1.	Pancsova	43	A Brassói csendőrke- rület köte- lékében a Brassói ki- küldött törzs- tiszt	73.	Oása	6	A Brassói csendőrke- rület köte- lékében a Brassói ki- küldött törzs- tiszt	145.	Czibles ☉	6
	2.	Borcsa	10		74.	Petrozsény	21		146.	Gyergyóholló	7
	3.	Bárányos	7		75.	Wekerletelep	8		147.	Hágótölgy	6
	4.	Hertelendy-falva	7		76.	Csimpa	7		148.	Gyergyóbékás	10
	5.	Sándor-egyháza	9		77.	Pojánaueri	6		149.	Bisztrapatak	7
	6.	Beresztóc	7		78.	Pettillai határ ☉	6		150.	Alsódömök	6
	7.	Omlód	8		79.	Szurökszoros	11		151.	Csipkéshegy ☉	6
	8.	Tárcsó	8		80.	Vulkán	8		152.	Bélbor	6
	9.	5. sz. őrház	7		81.	Vulkánszoros	6		153.	Borszék	7
	10.	2. sz. gátórház	7		82.	St. Gemenári ☉	6		154.	Funtana Vinului ☉	6
	11.	Palánk	10		83.	Coasta Lui Rossu ☉	6		155.	Moara Cinataului ☉	6
	12.	Kevevára	12		84.	Lupény	8		156.	Dragoiasza ☉	6
	13.	Kevepallós	7		85.	Felsőurikány	6		157.	Lomás	6
	14.	Temessziget	14		86.	Kimpulinyág	7		158.	Nagysa jó	6
	15.	28. sz. klekk	7		87.	Kimpu Mnyelului ☉	6		159.	Kisdemeter	6
	16.	9. sz. gátórház	7		88.	Cura Apilor ☉	6		160.	Borgóprund	9
	17.	Popolova-Hunka	7		89.	Uncsukfalva	8		161.	Tihuca	7
	18.	Dunadombó	8		90.	Barearozsnó	9		162.	Petřillerosiu ☉	6
	19.	Gálya	7		91.	Rozsnói villanytelep	7		163.	Marosborg	7
	20.	Orsova	22		92.	Predeál	25		164.	Kelemen-cserbuk ☉	6
	21.	Vodica	6		93.	Alsótömös	6		165.	Gurahajta ☉	6
	22.	Szelistye ☉	6		94.	Hosszúfalu	9		166.	Dornavölgyi-telep	7
	23.	Pojana-Racheli ☉	6		95.	Ósánc	6		167.	Nagyilva	7
	24.	Pojana-Sulita ☉	6		96.	Türkös	7		168.	Kisilva	7
	25.	Csernahévíz	6		97.	Garcsvölgy	6		169.	Radnalajos-falva	7
	26.	Herkules-fürdő	8		98.	Predeleuz ☉	6		170.	Kosna	7
	27.	Pojana-Cossului ☉	6		99.	Kecskekláb ☉	6		171.	Pojánarotunda	7
	28.	Tezna ☉	7		100.	Kisárpatak út. Ház ☉	6		172.	Panasuri ☉	6
	29.	Naszád	8		101.	Tolvajkút ☉	6		173.	Kászontíz	7
	30.	Dunaorbágy	6		102.	Breáza	8		174.	Kőkert	8
	31.	Oasszonyrét	7		103.	Sebes	7		175.	Lóbérc ☉	6
	32.	Dunatölgyes	6		104.	Catlavei menház ☉	6		176.	Csobános ☉	6
	33.	Szinice	10		105.	Stina de Cropilla ☉	6		177.	Gyimes	12
34.	Tiszóca	6	106.	Belia Mare ☉	6	178.	Gyimesközépvölgy- lok	9			
35.	Sztara-Szinice	6	107.	Vukaria Mare ☉	7	179.	Csülemér ☉	6			
36.	Újmoldova	8	108.	Alsóárpás	8	180.	Terkuca	6			
37.	Ómoldova	8	109.	Porumbák alsó	7	181.	Barátos	6			
38.	Felsőpozsgás	7	110.	Alsóvist	7	182.	Pricsketőtelep	7			
39.	Sisak	8	111.	Stina Sereata ☉	7	183.	Csütgés	7			
40.	Dívécs	7	112.	Bulea Menház ☉	6	184.	Apahavas ☉	6			
41.	Baziás	9	113.	Vistea Mare ☉	6	185.	Kostelek	7			
42.	Berzáska	8	114.	Zerest	9						
43.	Kozlatelep	9	115.	Felsőtöröcsvár	7						
44.	Alsólupkó	6	116.	Töröcsvár	10						
45.	Szikefalva	7	117.	Almásmező	7						
46.	Lyuboradzia	6	118.	Plaul Foi vadászlak	6						
47.	Lászlóvára	8	119.	Pesztéra	6						
48.	Ruska	6	120.	Sirnea	7						
49.	Somosréve	8	121.	Felsőmoecs	7						
50.	Bogolény	7	122.	Kistatárhegy ☉	6						
51.	Cracu-Stephanului ☉	6	123.	Tatárhavas-szoros ☉	6						
52.	Pojana-Schitu ☉	6	124.	Magyarbodza vám	7						
53.	Kupánhegy ☉	6	125.	Magyarbodza	9						
54.	Cracu-Dragutului ☉	6	126.	Esztelnek	7						
55.	Tucilla ☉	6	127.	Bereck	8						
56.	Riuszád	7	128.	Sósmező	11						
57.	Hanecsul ☉	6	129.	Kecskestelep	6						
58.	Lakul Dobrun	6	130.	Kishavas ☉	6						
59.	Negovanul ☉	6	131.	Leánymező ☉	6						
60.	Voineagul ☉	6	132.	Eszتنا sor ☉	6						
61.	Stina Groapa ☉	6	133.	Vajdakői őrház ☉	6						
62.	Vöröstorony Vá.	10	134.	Kovászna	10						
63.	Vöröstorony vám	17	135.	Kisbota	8						
64.	Vöröstorony határkapu	6	136.	Karajos	8						
65.	Stina Fedelesului ☉	6	137.	Komandótelep	6						
66.	Stina Buna ☉	6	138.	Gelencze	9						
67.	Felek	7	139.	Putnapatak	6						
68.	Szelistye	9	140.	Musatelep	8						
69.	Piátraalba ☉	6	141.	Zabolatelep	5						
70.	Preája ☉	6	142.	Gyergyó-tölgyes	12						
71.	Szerecsin ☉	6	143.	Baraszipatak	6						
72.	Dus ☉	6	144.	Valeaszdzaka-patak	6						

Jelmagyarázat

☉ = nyári őrssel rendelkezik

Forrás ! PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században. II.köt. Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

A hírszerzés szervezete.

Forrás ! PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* II.köt. *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. /A magyar rendvédelmi szervezetek története./

Útmutatás a postagalamboknak a házi galamboktól való megkülönböztetésére.

Házigalamb

A fej domború. A csőr egyenes, domború kúppal, homlok és csőr szöget képeznek.
 Orrszemölcs és szemgyűrűk egyáltalában fejlettek.
 A mell lejtős.
 A szárnyak a fark hosszában oldalt fekszenek.
 A fark lelógó. A tollazat különböző színű. A fej gyakran bóbitás. A lábszárak alacsonyabbak de erősebbek.
 A repülése röpködésszerű. Lepke módjára. Viselkedése félnék, bátortalan.

Postagalamb

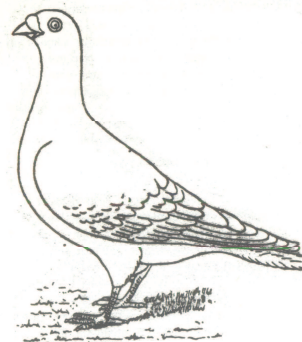
A fej lapos, a csőr a homlokkal egyvonalban fut össze.
 A csőr erős ékszerű és domború, erősen kifejlett orrszemölcsökkel.
 A szemgyűrűk erősen fejlettek.
 A mell erősen domború.
 A szárnyak a testtől elállnak, rendszerint a farkon túl nyúlnak s gyakran keresztezik egymást.
 A farkat egyenesen hordja.
 A tollazat sokszínű, jobbra tarka, majdnem soha fehér.
 A fej sohasem bóbitás.
 A lábszárak magasabbak és majdnem mindig pirosak.
 A testtartás a postagalambnál egyenes.
 A repülése lökésszerű, szünetelő szárnycsapásokkal.
 A postagalamb izmai erősen kifejlettek, viselkedése türelmetlen és szilaj.
 Postagalambokat, vagy más levelezési célra használt galambokat a tenyésztő jobbra azáltal jelöl meg, hogy lábukra egy könnyű fémből készült gyűrűt (alumínium, nikkel vagy kaucsukból) tesz, mely egy vagy két számmal és a tenyésztő nevének kezdőbetűjével van ellátva.

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

Gyakran a tenyésztő nevét vagy a helység nevét festékekkel az evezőtollakra nyomnak, azon galambok evezőtollain, amelyek versenyrepülésekben részt vettek, majdnem kivétel nélkül helységneveket vagy számokat találunk.
 Az esetleg elhelyezett sürgönyöket (híreket) vagy a lábán vagy a farktollakon — alumínium hüvelyben megerősítve — találjuk meg.
 A postagalambok szállítás céljából rendszerint gondosan vannak csomagolva, mely célra külön kosarakat használnak.

A leginkább használatos kosarak fűzfavesszőből készülnek, 1 méter szélesek, 1,5 méter hosszúak és 0.5 méter magasak.
 A nyílás rendszerint az oldalakon alkalmaztatik.
 A kosár belsejét vászonnal bélelik, két részre osztják, a fenekét mohával, fűrészporral vagy cserhéjjal aljazzák meg s ivó és evődényekkel látják el.
 Az ekként elcsomagolt postaszállítmányok rendszerint kísérővel érkeznek, ki a galambok felbocsátását eszközi.
 Ily kosarak feladói rendszerint postagalamb- és baromfitenyésztő egyletek, de katonai hatóságok és személyek is lehetnek.

Csendőrségi egyének által elfogott vagy nekik átadott külföldi postagalambokat meg kell ölni, a jelzéssel ellátott tollakat, valamint a lábszáron minden esetre meglévő rugygyanta- vagy fémgyűrűket óvatosan lefejtetni és a galambnál esetleg talált sürgönnyel (hírrrel) együtt az illetékes hadtest vezérkari osztályának megküldeni.

Kimutatás a postagalambokról

„A.” minta a 2. §. 7. c) pontjához

M.kir. .... számú csendőrkertület ..... örs.

A tulajdonos neve és Tartózkodási helye	Foglalkozása	A galambok hol vannak elhelyezve	A galambok száma	A galambok faja és repülési iránya
1	2	3	4	5

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

XIV.sz. melléklet

Névjegyzék azon egyénekről, akik kémkedés gyanúja alatt állnak, illetve kémkedés miatt el lettek ítélve.

„B.” minta a 2. §. 7. h) pontjához

M.kir. .... számú csendőrkerület ..... örs.

Folyószám	Név	Személyleírás	Egyéb adatok (jellemzés)	Megjegyzés
1	2	3	4	5

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határország.

XV.sz. melléklet

Előjegyzés az őrszolgálatban lévő azon ingatlanokról, amelyeket idegen állambeli alattvalók birtokolnak vagy bérelnek.

„C.” minta a 2. §. 7. pontjához

M.kir. .... számú csendőrkerület ..... örs.

Folyószám	Az ingatlan neve és minősége	Mely község területén fekszik	A tulajdonos	A bérlő	Az alkalmazottak neve és illetősége	Megjegyzés
			Neve és illetősége			
1	2	3	4	5	6	7

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határország.

XVI.sz. melléklet

Előjegyzés az őrszolgálatban lakó hivatásos csolnakosokról és hajósokról.

„D.” minta a 2. §. 9. pontjához

M.kir. .... számú csendőrkerület ..... örs.

Folyószám	Név	Kora	Lakóhelye, házszáma	Jellemzés	Megjegyzés
1	2	3	4	5	6

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határország.

XVII.sz. melléklet

Előjegyzés az őrskörletben lévő vízi járművekről, ideértve a vízimalmokat is.

„E.” minta a 2. §. 9. pontjához

M.kir. .... számú csendőrkerület ..... őrs.

Folyó- szám	A vízijármű pontos Megnevezése (csolnak, komp, dereglye, vizimalom stb.)	A vízijármű rendes állomáshelye	A tulajdonos neve és lakóhelye, lakásának házszáma	A jármű teherbíró képessége (hány sze- Mélyre szolgál)	Megjegyzés
1	2	3	4	5	6

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

XVIII.sz. melléklet

Előjegyzés a havasi vezetőkről.

„F.” minta a 2. §. 7. pontjához

M.kir. .... számú csendőrkerület ..... őrs.

Név	Kora	Foglalkozása	Helyi ismeretének rövid leírása	Jellemzés (erkölcsi stb. tulajdonságai)
1	2	3	4	5

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

XIX.sz. melléklet

Névjegyzék az őrskörletben tartózkodó idegen állambeli alattvalókról.

„G.” minta a 2. §. 7. pontjához

M.kir. .... számú csendőrkerület ..... őrs.

Folyó- Szám	Név	Személyi viszonyok						Rlhagya			Tartózkodik		Megjegyzés
		kora	állapota		Hány gyerme- ke van	foglalkozása	jellemzés	Mely országot	mikor	miért	mióta	hol	
			nős	nőtlen									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

XX.sz. melléklet

Idegen katonaszökevényekhez intézendő kérdések.

1. Név:
2. Vallás?
3. Foglalkozás, hivatás?
4. Lakhely?
5. A szülők foglalkozása?
6. Mely helyőrségből (táborból, erődből, vár-
ból) szökött meg?
7. Melyik csapattesthez tartozik s szökevények
csapattestének egyes részei hol állomásoz-
tak?
8. Mi okból szökött meg? Csapatjánál milyen
a hangulat? Szívesen szolgálnak vagy elé-
gedetlenek?
9. Mily csapattestek (lovasság, tüzérség stb.)
állomásoznak helyőrségében?
10. Van-e tudomása arról, hogy helyőrségének
csapatai gyakorlatra, vagy helyőrség válto-
zás céljából elindulnak? és hová?
11. Helyőrségében, vagy annak közelében van-
nak-e erődített építmények? Az erődített
építmények neve? Az erődített helyeknek
mily erős az őrségük, mily fegyvernemből
áll ez s mily felszereléssel rendelkezik? (a
lövegek, száma, neve, űrmérete [kaliber])
Van-e tudomása arról, hogy ezen erődített
helyek átépítése tervezve van? Ha igen mily
mértékben?
12. Helyőrségében épülnek-e új erődítmények?
Ha igen, mennyire vannak az építkezéssel?
Hány munkás (katona, polgári egyén) van az
építkezésnél alkalmazva? Érkezik-e pánce-
lok, ha igen milyenek azok? Tudja-e hogy
hol és miként lesznek azok alkalmazva?
Vannak-e az erődítményben vagy annak kö-
zelében lövegek? Milyen azok neve? Űr-
mérete és hossza? Lehetséges volna-e az épülő
erődítményeket észrevétlenül megközelí-
teni? Ha igen milyen módon és milyen he-
lyen?
13. Van-e tudomása új közlekedési vonalaknak
katonai célra való építéséről, meghosszabbít-
ásáról, vagy kijávitásáról? Régi közlekedési
vonalak bővítéséről tud-e valamit?
14. Tudja-e, hogy helyőrsége közelében mely
helyeken vannak aknák lefektetve?
15. Tudna-e még valamely katonaugyben felvi-
lágosítást adni?

Megjegyzés: A kikérdezés előtt a katonaszökevény figyelmeztetendő, hogy csak azon kérdésekre feleljen, melyre határozott feleletet adhat.

Többek feltartóztatása esetén, azok mindegyike külön-külön kérdezendő ki.

A kérdő ív azonnal és közvetlenül a kiküldött törzstisztnak (ahol ilyen nincs a csendőrkerületi parancsnokságnak előterjesztendő).

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.

XXI.sz. melléklet

Előjegyzés az őrskörlettel szemben lévő határőrségekről.

„H.” minta a 2. §. 7. pontjához

M.kir. .... számú csendőrkerület ..... őrs.

Folyó szám	Az idegen határőrség (határkatonaság, csend- őrség, pénzügyőrség) ál- lomáshelye	A parancsnok (tiszt vagy altiszt)		Tiszt	Legénység	Legénység táskalószere	Esetleg elő- fordult vál- tozás kelte és neve	*) Megjegyzés: A pa- rancsnok személyes tulajdonságai, a szol- gálatot miként kezeli
		rendfokozata	neve	száma				
1	2	3	4	5	6	7	8	9

* Irronnal töltendő ki

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.

XXII.sz. melléklet

Előjegyzés az őrskörlettel szemben fekvő figyelőárbócok, riadó jelzőpóznák, távbeszélő, vagy távíró összeköttetések, vízi járművek és postagalamb állomásokról.

„C.” minta a 2. §. 7. pontjához

M.kir. .... számú csendőrkerület ..... őrs.

Figyelő árbócok, riadójelző póznák hol, távbeszélő vagy távíróösszeköttetések mely hely- ségek között vannak?	Vízi járművek a határfolyó- kon hol?	Postagalamb állomások hol?	Megjegyzés
1	2	3	4

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.